

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas

Azijos studijų (Japonologijos) programos studentė

KAROLINA PILIPČUK

JAPONIJOS DVARO AUKŠTUOMENĖ: KLESTĖJIMAS IR NUOSMUKIS

BAKALAURO DARBAS

Vadovas – dr. Dalia Švambarytė

Vilnius 2021

Pilipčuk, Karolina

Japonijos dvaro aukštuomenė: klestėjimas ir nuosmukis: bakalauro darbas / Karolina Pilipčuk, Japonologijos studentė, mokslinė vadovė doc. D. Švambarytė; Vilniaus universitetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2021. – 36 lap. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 34 (86 pavad.). A

Aristokratija, dvaro aukštuomenė, karių sluoksnis, Japonija, VIII-XII amžius, XII-XIV amžius, kultūra, pokyčiai.

Bakalauro darbo objektas – Japonijos Heiano laikotarpio dvaro aukštuomenė, jų kasdienybė bei sociopolitinė situacija tuo pačiu laikotarpiu ir po jo einančiu Kamakuros laikotarpiu, lyginant su karių sluoksniu. Darbo tikslas: sužinoti ir parodyti kaip dvaro aukštuomenė ir gyvenimas dvare klestėjo Heiano laikotarpiu, atskleisti, kodėl įvyko nuosmukis ir kaip buvo gyvenama toliau. Darbo uždaviniai: Ištirti dvaro aukštuomenės kultūrinį iškilimą bei jų kasdienybę, atskleisti pomėgius. Palyginti moterų ir vyrų gyvenimus visuose aspektuose ir palyginti japonų dvaro aukštuomenės gyvenimą su didikų gyvenimu kituose regionuose, pirmiausia Europoje. Patvirtinti arba paneigti, kad politinės permainos pakeitė aukštuomenės gyvenimo būdą.

Naudojantis diskurso analize ir istoriniu aprašomuoju metodu prieita prie išvados, kad dvaro aukštuomenė kultūriškai klestėjo Heiano laikotarpiu, o politiškai įsitvirtinus karių sluoksniui Kamakuros laikotarpyje buvo padaryta įtaka kultūrai ir politikai, atsirado naujos kultūrinės tendencijos ir svarbios politinės pareigybės. Analizė taip pat parodė, kad moterų socialinė padėtis išties pasikeitė prasidėjus naujam laikotarpiui su dominuojančia karių klase. Tačiau riba tarp aukščiausio sluoksnio karių ir didikų ne visada buvo aiški.

Bakalauro darbas gali būti naudingas siekiantiems plačiau patyrinėti dvaro aukštuomenę ir jų santykį su karių sluoksniu, taip pat planuojantiems lyginti Europą su Japonija.

Turinys

IVADAS.....	4
1.LUOMINĖ DIDIKŲ IR KARIŲ PAGRINDAS: SOCIOPOLITINIAI IR EKONOMINIAI ASPEKTAI.....	6
1.1.Pagrindiniai terminai.....	6
1.2.Rangai.....	8
1.3.Ekonomika ir <i>shōen</i>	9
1.4. Karių (<i>bushi</i>) iškilimo prielaidos.....	10
1.4.1 Provincijos žemėtvarka.....	10
1.4.2. <i>Ōryōshi</i> 押領使, <i>tsuibushi</i> 追捕使 ir <i>kebiishi</i> 檢非違使.....	10
1.5.Bushi įsitvirtinimas.....	14
1.6.Nauji titulai\institucijos.....	14
1.7.Kenmu atkūrimas kaip bandymas grąžinti imperatoriškajai aukštuomenei politines galias.....	15
1.8.Rūmai ir bushi.....	17
2.ŠEIMA KAIP INSTITUCIJA IR KULTŪRINĖS VEIKLOS BRANDUOLYS ANKSTYVŲJŲ IR VĖLYVŲJŲ VIDURAMŽIŲ AUKŠTUOMENĖJE.....	19
2.1 Santuokos institucija Heiano laikotarpiu.....	19
2.2 Vedybinės praktikos imperatoriaus rūmuose.....	21
2.3.Moterų(žmonų) ekonominis autonomiškumas Heiano laikotarpiu ir šiuolaikinių moterų įžvalgos.....	22
2.4. Moterų socialinė padėtis Kamakuros laikotarpiu.....	23
2.5. Kultūrinė veikla didikų ir karių sluoksniuose.....	25
2.5.1. Kultūrinis Heiano laikotarpio aukštuomenės gyvenimas.....	25
2.5.2 Kultūrinė karių elito veikla.....	27
3.EUROPA IR JAPONIJA: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI.....	28
3.1.Palyginimas iš politinės perspektyvos.....	28
3.2.Palyginimas iš kultūrinės(architektūrinės) perspektyvos.....	30
IŠVADOS.....	32
Bibliografijos sąrašas.....	34

Įvadas

Aukštuomenė visais laikais pasižymėjo išsilavinimu, elegantiškumu, prabanga aprangoje ir aukšta kultūra ne tik Europos karalystėse bei imperijose, bet ir Azijos. Ilgą laiką įvairiose valstybėse aukštuomenė buvo elitas, kuris kontroliavo mados tendencijas, puoselėjo kultūrą ir neretai dalyvavo valstybės valdyme. Aristokratija buvo žinoma nuo antikos laikų, kai esant šiai valdymo formai, politinė valdžia priklausė kilmingiesiems, – tokią valdymo formą graikų filosofas Aristotelis įvardijo kaip teisingiausią (Beliajeva 2013, 1). Daugumoje valstybių paveldėti sostą galėjo tas, kas gimė kilmingųjų šeimoje, o prisiartinti prie sosto vedybų būdu galėjo tik tas, kas buvo aukštuomenės dalis, nes visose monarchijose egzistavo visuomenės susiskaldymas, kuris lėmė socialinių klasių egzistavimą pagal hierarchijos principus.

Iš pradžių aristokratija buvo siejama ne tik su valstybės valdytojais, bet ir su tais, kurie vadovavo kariuomenei. Kai kuriose Europos monarchijose egzistavo aristokratijos suvokimo skirtumai, bet vėliau šio termino reikšmė išsiplėtė ir skirtingų titulų feodalai buvo sujungti į vieną terminą (aristokratija\bajorija), tad išnyko terminologiniai skirtumai.

Heiano laikotarpis (平安時代 *Heian jidai*; 794–1185) yra laikomas auksiniu, kultūriniu prasme, ir klasikiniu Japonijos amžiumi. Taip pat laikomas pakankamai taikiu laikotarpiu Japonijos istorijoje, kuris ypatingai pasižymėjo klestinčia literatūra, menu bei poezija. Imperatoriškieji rūmai ir jų aukštuomenė buvo aukščiausi politine prasme, taip pat jie buvo ir aristokratiškosios kultūros globėjais. Heiano laikotarpis per amžius sulaukė nemažai istorikų bei mokslininkų dėmesio, taip pat tapo svarbiu šiuolaikinių mokslų ir tyrinėjimų objektu. Šiuo laikotarpiu nutraukus diplomatinius ryšius su Kinija, buvo sustabdyta Kinijos kultūros įtaka, tad buvo formuojama sava kultūra. Ypač didelę galią politinėje arenoje turėjo Fujiwara giminė (藤原氏 *Fujiwara-shi*), nes tradiciškai imperatorių žmonos buvo kilusios iš Fujiwara giminės. Heiano laikais politikai ir jų žmonos būtinai turėjo priklausyti *kuge* 公家, tai yra didikų sluoksniui, o ne Heiano laikotarpio viduryje pradėjusiam formotis *bushi* 武士, tai yra karių sluoksniui, nes *bushi* nebuvo laikomi aristokratiškosios kilmės.

Tiriant japonų dvaro aukštuomenės *kuge* kultūrinius ir politinius pokyčius pasibaigus Heian laikotarpiui yra itin svarbu pažvelgti į *bushi* socialinės klasės iškilimą Kamakuros laikotarpiu, nes jie užtemdydami aukštuomenę įsitvirtino su savo gyvensenos principais ir požiūriais, kurie skyrėsi nuo *kuge*, o patys *kuge* nebeturėjo

įtakos ir tapo tiesiog kaip dvaro puošmena, neturėdami realios politinės galios. Ar kariai tapo nauju, visai kitokiu elitu? Ar jų iškilimas ir įsitvirtinimas politikoje galėjo turėti kultūrinių, socialinių pokyčių, įskaitant pačių *kuge* karjeros galimybes bei socialinę poziciją? Ar dvare moterų socialinė padėtis hierarchijos atžvilgiu skyrėsi nuo vyrų? Ar tai pasikeitė prasidėjus Kamakuros laikotarpiui(鎌倉時代, *Kamakura jidai*, 1185–1333)? Ar japonių aristokratių padėtis ir kasdienybės veiklos skyrėsi nuo Europos monarchijų aukštuomenės?

Siekiant patikrinti, patvirtinti ar paneigti hipotezę, kad po Kamakuros šogunato (鎌倉幕府 *Kamakura bakufu*), tai yra karinės administracijos, įsteigimo *kuge* patyrė kultūrinį ar\ir politinį nuosmukį, lyginant su *bushi*, yra iškelti tokie darbo uždaviniai: Ištirti dvaro aukštuomenės kultūrinį iškilimą bei jų kasdienybę, atskleisti pomėgius. Palyginti moterų ir vyrų gyvenimus visuose aspektuose ir palyginti japonų dvaro aukštuomenės gyvenimą su didikų gyvenimu kituose regionuose, pirmiausia Europoje. Patvirtinti arba paneigti kaip\ar politinės permainos pakeitė aukštuomenės gyvenimo būdą.

Tyrimo problema: *Kuge* buvo dvaro aukštuomenė, kuri kultūriškai klestėjo Heian laikotarpiu iki Kamakura šogunato iškilimo, kai aristokratus politinė prasme užtemdė kariai (*bushi*). Iš čia kyla diskusinis klausimas, ar karių uzurpuota politinė valdžia turėjo įtakos kultūriniam aukštuomenės gyvenimui.

Tikslas: sužinoti ir parodyti kaip dvaro aukštuomenė ir gyvenimas dvare klestėjo Heiano laikotarpiu, atskleisti, kodėl įvyko nuosmukis ir kaip buvo gyvenama toliau.

Pagrindiniai šaltiniai, kuriais yra remiamasi: William McCullough 1999 metų knyga *Heian Japan, The Cambridge History of Japan*, kurioje buvo rasta daug informacijos apie aukštuomenę ir moteris Heiano laikotarpiu; Wakita Haruko 2006 metų knyga *Marriage and Property in Premodern Japan from the Perspective of Women's History*, kuria remiausiai rašydama apie moterų padėtį Kamakuros laikotarpiu; Karl Friday 1988 metų straipsnis „Teeth and Claws. Provincial Warriors and the Heian Court“, nes jame daug svarbios informacijos kaip kilo *bushi*. Tarp naujesnių tyrimų galima būtų paminėti David Spafford 2014 metų straipsnį „Emperor and Shogun, Pope and King: The Development of Japan's Warrior Aristocracy“, remiausia ja, nes ten yra svarbiausia informacija, skirta Japonijos ir Europos palyginimui. Taip pat kai kur remiausiai Ivan Morris 1979 metų knyga *The world of the shining prince: Court life in*

ancient Japan. Nemažai Heiano laikotarpio gyvensenos tyrimų yra atlikusios rusų japonologės Beliajeva, Badlujeva, Suhanova, kurių tekstais remiamasi ir šiame darbe.

Darbas yra suskirstytas į tris dalis: pirmoje dalyje bus pristatoma bendra informacija, orientuota į Heiano laikotarpį – susijusi su aukštuomene, pomėgiais ir moterų aristokratių padėtimi bei santuoka, *bushi* iškilimu, taip pat pagrindiniai terminai, rangai ir ekonomika. Antroje dalyje – politiniai pokyčiai po Kamakuros laikotarpio, taip pat pokyčiai susiję su kultūra ir moterimis. Trečioje dalyje bus pateiktas Europos ir Japonijos lyginimas, prie to bus pateikti rūmų bruožų skirtumai šiuose teritoriniuose vienetuose.

Darbe taikomi istorinis, istorinis aprašomasis metodai, pasitelkiama kontekstinė kritika.

Tema aktuali žvelgiant į aukštuomenę iš platesnės sociopolitinės perspektyvos ir keliant klausimą, kokią įtaką daro konkreiti žmonių grupė visuomenei bei jos ateičiai.

Darbe yra lietuvinami tik laikotarpių pavadinimai ir miestai, visos kitos japoniškos sąvokos pateikiamos tarptautinės transliteracijos forma, pirmą kartą teikiant terminą nurodoma ir rašyba originalo kalba. Žodžiu „viduramžiai“ Japonijos kontekste vadinamas periodas nuo Kamakuros laikotarpio iki Meidži restauracijos (明治維新, *Meiji Ishin*; 1867–1868), skirstant šį apibrėžimą į ankstyvuosius viduramžius (iki XVI amžiaus) ir vėlyvuosius viduramžius (iki XIX amžiaus vidurio).

1. Luominis didikų ir karių pagrindas: sociopolitiniai ir ekonominiai aspektai

1.1. Pagrindiniai terminai

Heiano laikotarpis prasidėjo nuo sostinės perkėlimo iš Naros į Heianą (dabartinį Kiotą) 794 metais. Šiuo laikotarpiu iš viso buvo 32 imperatoriai, pradedant 50-uoju imperatoriumi Kanmu (桓武天皇 *Kammu-tennō*; 737–806), kuris buvo pirmasis Heiano laikotarpio imperatorius ir baigiant 82-ojo imperatoriaus Gotoba (後鳥羽天皇 *Gotoba-tennō*; 1180–1239). (Molčan 2014, 235) IX amžiuje Heiano gyventojų skaičius siekė maždaug 100 000, iš kurių 10 000 buvo kilmingieji ir kiti pareigūnai. (Hall 1974, 10) Šis laikotarpis pasižymėjo aukštuomenės kultūros klestėjimu, tad jo sostinė Heianas tapo šalies politiniu, socialiniu ir kultūriniu centru.

Japonijos aristokratija kilo iš senovės Japonijos vietinių bajorų Jamato laikotarpiu (大和時代, *Yamato-jidai*; apie IVa.–apie VIa.), kai jie dar gyveno kaimo

vietovėse. Palaipsniui jie pradėjo telktis aplink imperatoriaus vyriausybę. (Hall 1974, 4) Heiano laikotarpiu vyko valdžios centralizacija, tad aristokratai iš savo kaimo valdų persikraustydavo į miestą. (Hall 1974, 10) 8 amžiuje priimtas nutarimas pripažinti žmogaus įdirbtą sklypą neliečiama jo nuosavybe paskatino permainas Japonijos žemės ūkyje – atsirado privilegija tam tikros socialinės grupės žmonių žemės neapmokestinti, taip pat draudimas įžengti tikrintojams. Tokiu būdu privatūs ūkiai pradėjo virsti dvarais *shōen* 莊園, kurie sukūrė aristokratų šeimoms ekonominės galios pagrindą. (Švambarytė 2016, 147) Šios priežastys palaipsniui paskatino Heiano laikotarpio aristokratų sluoksnio *kuge* kilimą. Pats Japonijos imperatorius yra *tennō* 天皇, tiesiogiai reiškia „dangiškasis imperatorius“.

Aristokratų tarpe taip pat buvo *kugyō* – aukščiausio rango dvariškiai, kurie buvo artimiausi imperatoriaus padėjėjai, turintys didžiausias privilegijas. (Švambarytė 2016, 201) *Kuge* buvo paskirstyti į 3 rangų grupes, o patys *kugyō* turėjo 6 pareigybių sistemą (Hall 1974, 45). Tačiau visgi Heiano laikotarpiu *kugyō* sluoksnis niekada neviršijo trisdešimties žmonių. (Miner 1985, 446)

Samurajai (侍 *samurai*) atsirado Heiano laikotarpio viduryje-pabaigoje, tarp X ir XII amžių, išaugę iš provincijos šaknų. (Collcutt 1996, 152) Heiano laikotarpio aukštuomenė žiūrėjo į samurajus kaip į tarnus, – pats žodis *samurai* pradžioje ir turėjo „tarno“ reikšmę. (Švambarytė 2016, 214) Tuo tarpu *bushi* buvo tiesiog karinį išsilavinimą turintys intelektualai, kurie kilo iš atskiroms giminėms pavaldžių karinių grupuočių *bushidan* 武士団, kurios buvo suformuotos šeimyniniu principu. (Švambarytė 2016, 222; 198) Nors ginkluoti raiteliai Japonijoje buvo žinomi dar prieš VII amžių, tačiau jie tapo profesionaliais kariais tik X amžiuje. Heiano laikais kariai buvo ginkluoti lankais, o su kardais kovėsi tada, kai trūkdavo strėlių. (Švambarytė 2016, 198)

Buke – tiesiogiai reiškia „karių šeimos“, priklausančias *bushi*(karių) sluoksniui (Ratti 2016, 139), šis *buke* terminas gali būti suprantamas kaip antonimas terminui *kuge*. Terminai *bushi* ir samurajai šiame darbe bus vartojami sinonimiškai.

Kamakuros laikotarpis – Japonijos istorijos laikotarpis nuo 1185 iki 1333 metų, prasidėjęs nuo karių sluoksnio įkurto Kamakuros *bakufu* 鎌倉幕府 (šiogunatas, tai yra karių valdžia, Kamakuros atveju – de facto valdžia). Sostinė su joje reziduojančiu imperatoriumi liko Kiote, tačiau faktinė šalies administracija buvo perkelta į Kamakurą

miestą. Šiogunatas buvo įkurtas po Genpei karo (源平合戦 Genpei gassen; 1180–1185), kai būsimo pirmojo šioguno Minamoto no Yoritomo (源頼朝; 1147–1199) kariuomenė nugalėjo Taira giminę. Nors įkarą sąjungininkų teisėmis buvo įsitraukę daugiau giminių, du pagrindiniai šioje konfrontacijoje dalyvavę klanai buvo Taira ir Minamoto. (Satō 1995, 6) Įkūręs šiogunatą, Minamoto no Yoritomo taip pat sukūrė pono ir vasalo santykių sistemą, kuri tapo šiogunato pagrindu, sutvirtindama karių poziciją Kamakuroje. (Švambarytė 2016, 227)

1.2.Rangai

Imperatoriskų rūmų rangas suteikė garbingą statusą. Skiriant žemesnius rango laipsnius, buvo ribojamas giminių, galinčių varžytis dėl aukštų pareigų, skaičius. VIII amžiuje buvo daugiau nei 120 klanų, tačiau iki Heiano vidurio reikšmingą vaidmenį vaidino tik apie 10 klanų. (McCullough 1999, 4)

Pirmojoje XI amžiaus pusėje aukščiausiojo rango pareigūnai daugiausia buvo renkami iš imperatoriaus šeimos. Vėliau konkuruojant dėl paskyrimo į aukštas pareigas, Fujiwara šeimos šiaurinei šakai vis labiau pavyko pašalinti iš aukštų pareigų kitus klanus ir kitas Fujiwara šakas. Šis persvara atsirado dėl jų sėkmės aprūpinant imperatorius Fujiwara dukterimis, kurios gimdė sosto įpėdinius. (McCullough 1999, 4) Nuo pat VII amžiaus ši giminė buvo kur kas daugiau nei tik dar viena ministrų linija rūmuose. Tai buvo pagrindinis centrinės valdžios kilmingas klanas, jos vyrai dažnai užimdavo ten aukščiausias ir galingiausias pareigas, o moterys neretai darydavo didelę įtaką imperatoriaus rūmų ginekėjoje. (McCullough 1999, 45)

Heiano laikotarpiu įsitvirtino tradicija, kad imperatoriams žmonos buvo parūpinamos iš Fujiwara giminės. Iš pradžių tik imperatoriškosios šeimos nariai galėjo tapti *sesshō* (摂政)¹, tačiau svarbu tai paminėti dėl to, kad atstovas iš Fujiwara klanu vardu Fujiwara no Yoshifusa (藤原良房; 804 – 872) buvo pirmasis ne iš imperatoriškosios šeimos, kuris tapo *sesshō*. Po jo šios sistemos kontrolę perėmė Fujiwara giminė (Grigorjeva 1990, 1), po Fujiwara no Yoshifusa daug giminės atstovų yra tapę *sesshō*. Tuo metu jis taip pat sėkmingai dalyvavo pašalindamas kitus klanus iš valdžios ir vyresniųjų ministrų (*kugyō*) gretų. (McCullough 1999 45)

¹ Titulas, skiriamas regentui, kuris galėjo veikti sosto įpėdinio vardu iki jo pilnametystės.

Visi klanų nariai buvo „kilmingi“ ta prasme, kad jiems buvo suteikiami paveldimi garbės titulai, vadinami *kabane* 姓², kurie praktiškai buvo esminė kvalifikacija skiriant rūmų rangus. Nors *kuge* postai nebuvo paveldimi pagal įstatymą ir dažnai nebuvo pagrįsti faktine valdžia, įstatymų nustatyta tvarka, reglamentuojančia paskyrimą į rangą, buvo užtikrinta, kad paskyrus klando narį į penktąjį ar aukštesnį rangą, jo giminė ir toliau bus paskirta tokiu lygiu. Paveldimas rango pobūdis atsirado dėl lengvatinio režimo, skirto vyrams, kurių tėvai ar seneliai turi arba turėjo kilmingumą liudijantį laipsnį (penktą ar aukštesnį). Tokie vyrai, sulaukę dvidešimt vienerių metų amžiaus, turėjo teisę į santykinai aukštą rangą (penktasis iki aštuntojo), bet tikslus rangas priklausydavo nuo tėvo ar senelio turimo rango. (McCullough 1999, 130)

Kalbant plačiau apie rangus ir titulus, kaip jau minėta pradžioje, aristokratai buvo paskirstyti į 3 rangų grupes: *kugyō*, *tenjōbito* 殿上人 ir *jige* 地下. *Kugyō* buvo aukščiausi iš jų. *Tenjōbito* buvo antro lygio ir *jige* buvo trečio lygio. Heiano laikotarpiu *kugyō* sluoksnis, kaip jau minėta, niekada neviršijo trisdešimties žmonių. (Miner 1985, 446) Aukščiausių visuomenės lygmenį sudarė *kugyō*, į kurį patekdavo tie dvariškiai, kurie buvo nuo pirmojo laipsnio iki trečio, taip pat visi tie, kurie užėmė kanclerių (*sangi*) pareigas. Ketvirtojo ir penktojo rango dvarininkai sudarė antrą (*tenjōbito*) rūmų rangų sistemos lygį (*tenjōbito* turėjo teisę asmeniškai patekti į imperatoriaus priimamąjį), o žemiausią lygį (*jige*) sudarė negalintys patekti į imperatoriaus priimamąjį dvariškiai nuo šeštojo iki devintojo laipsnio. Tai buvo asmenys, turintys teisės, medicinos ir astronomijos žinių bei įgūdžių. (Hall 1974, 46)

1.3. Ekonomika ir *shōen*

Šiek tiek plačiau apie *shōen*: tai buvo privačiai valdomi žemės plotai – įprastai juos sudarė ryžių laukai, apsupti neapdirbamų laukų, kurių dalyje buvo susitelkę žemdirbių nameliai. Kraštovaizdis tęsėsi iki kitos žemės ūkio gyvenvietės. (Reichauer 1937, 78) Palaipsniui privatūs dvarai – *shōen* buvo pradėti teikti kaip priedai prie pareigų. (Švambarytė 2016, 172) Tokiu būdu vis daugėjo asmenų, turinčių savo dvarus su žemės plotais, o tai padarė prielaidą *kuge* bei *bushi* kilimui ir stiprėjimui.

Fujiwara giminė buvo sutelkusi daug žemės plotų, taip pat šios giminės atstovai turėjo daugiausiai pareigų valdžioje, todėl jie darė didelę įtaką valstybės ekonomikai ir

² *Kabane* apibrėždavo šeimos vietą valdžios struktūroje. (Švambarytė 2016, 83).

valdymui. Faktinę politinę valdžią po pirmojo pusantro amžiaus paprastai įgyvendindavo Fujiwara giminės atstovai, arčiausiai esantys prie valdžios, veikiantys imperatoriaus vardu(jei pats imperatorius buvo per jaunas, nors net jei ne per jaunas, irgi galiojo tas pats). (McCullough 1999, 1)

Artėjant Heiano laikotarpio pabaigai, prekyba ir komercija vaidino minimalų vaidmenį šalies ekonomikoje. Pinigai cirkuliavo labai nedaug, o vėliau jie visiškai dingo. Beveik už viską buvo mokama įvairia natūra: medžiaga, drabužiais, muzikos instrumentais, vaistais ir meno objektais. Tačiau svarbiausias ekonomikos pagrindas buvo ryžiai. (Morris 1979, 87)

1.4. Karių (*bushi*) iškilimo prielaidos

1.4.1 Provincijos žemėtvarka

Taika reformos (大化の改新 *Taika no Kaishin*; 645) pavertė Japoniją „teisine valstybe“, sustiprino imperatoriaus pozicijas ir sumažino klanų savarankiškumą. (Švambarytė 2016, 117) Reformos prisidėjo prie naujos aristokratijos atsiradimo ir padėjo viduramžių Japonijos valstybingumo pagrindus.

Žemę pradėta vertinti kaip nuosavybę, o *bushi* pamažu iškilo kaip privačių žemių teritorijų savininkai. Todėl samurajų atveju, jų atsiradimo užuomazgos gali būti matomos nuo to laiko, kai jie pradėjo įgyti vis daugiau autonomiškumo nuo rūmų aristokratijos, valdydami savo žemes. Ši karių evoliucija padėjo pagrindus būsimai savarankiškai karių valdžiai už poros šimtmečių (Kamakura šiogunatui). (Jevsejevas 2013, 3)

Iki 1100 metų samurajai (*bushi*), suskirstę į regionines grupes, akivaizdžiai pradėjo kilti kaip pagrindinė jėga Japonijos karinėse ir politinėse arenose. Centrinės karinės institucijos buvo neveiksmingos, o rūmų aristokratija buvo neveiksminga irgi ne tik karine prasme, bet (jeigu kalbama apie provincijas) taip pat ir politine ir ekonomine prasme. (Collutt 1996, 153) Kita vertus, Karl Friday atmeta idėją, kad *bushi* klasės kilimą paskatino aristokratijos politinis neveiksmingumas. (Collutt 1996, 154)

1.4.2. *Ōryōshi* 押領使, *tsuibushi* 追捕使 ir *kebiishi* 檢非違使

Nuo IX amžiaus Heiano valdžia, kuri savo kariuomenės neturėjo, vis labiau priklausė nuo šios klasės narių, kurie provincijoje elgėsi kaip jų „dantys ir nagai“. Provincijos kariams buvo suteikti nauji kariniai titulai, kurie įteisino jų naudojimąsi

privačiais karo ištekliais valstybės vardu. (Friday 1988, 153) Nė vienas iš Heiano laikotarpio karines struktūras apibūdinančių titulų nebuvo aprašytas *ritsuryō* 律令³ taisyklėse, nes visi jie buvo sukurti vėliau, atsižvelgiant į specifinius poreikius ir sąlygas. Heiano laikotarpiu galima rasti tokius naujus specifinius titulus kaip *ōryōshi* 押領使, *tsuibushi* 追捕使 ar *kebiishi* 檢非違使, – jie tapo ir veiksniais, lemiančiais centrinės valdžios nuosmukį provincijose: provincijos pareigūnams iš pradžių titulai buvo suteikti skubiai ir laikinam laikui, tačiau vėliau jie įsitvirtino kaip nuolatiniai statuso ženklai. Šios raidos pasekmė karinę jėgą ir karinių titulų naudojimą padarė vis labiau neatsiejamą nuo provincijos administravimo. Galiausiai kariniai titulai pradėjo užtemdyti civilines pareigybes. Taip karinė jėga tapo būtina sąlyga valdžiai provincijoje išlaikyti, o tai lemtingai pakirto imperatoriškąją valdžią. (Friday 1988, 153) Prie to dar galima pridėti, jog nauji kariniai postai buvo sukurti, pritaikyti ir modifikuoti taip, kad neatsiliktų nuo besiformuojančios karių klasės. Jų raida atskleidžia nuoseklias ir ilgalaikes pastangas kontroliuoti pokyčius karių sluoksnyje. Kariai, kad ir kokie galingi, Heiano laikotarpiu negalėjo visiškai atsiriboti nuo sostinės valdžios kontrolės, todėl iki Kamakura laikotarpio tokie titulai kaip *ōryōshi* ir *tsuibushi* suteikė imperijos rūmų valdžiai galimybę išlikti vieninteliu jėgos panaudojimo ir žemės valdymo šaltiniu. (Friday 1988, 155)

Atsiradusi didėjanti tendencija sutelkti karius per atskirus asmenis lėmė privačių karių augimą tarp provincijos elito. Šis augimas savo ruožtu būtent ir paskatino kurti įvairius naujus karių bei policijos postus, per kuriuos būtų galima „kinkyti” bushi. (Friday 188, 159)

*Kebiishi*⁴, buvo paskirti tam, kad kontroliuotų kriminalius veiksmus provincijose, pirmiausia – susidorotų su banditais. Dar tai galima būtų paaiškinti aristokratų jiems suteiktą, kaip jau buvo minėta, „dantų ir nagų” funkciją. (Friday 1988, 162) Tačiau *kebiishi* postas greičiausiai nebuvo labai reikšmingas Japonijos istorijoje, taip pat ir karių klasės iškilime, nes šis postas gyvavo sąlyginai trumpai. Straipsnio “Teeth and Claws. Provincial Warriors and the Heian Court” autorius Karl Friday teigia, jog nėra aiški nei jo pradžia, nei pabaiga. (Friday 1988, 160) Tačiau tikėtina, kad iki Heiano laikotarpio pabaigos šis postas tikrai egzistavo.

³ Kiniško pavyzdžio įstatymai, reglamentuojantys visas šalies gyvenimo sferas. (Švambarytė 2016, 119)

⁴ *Kebiishi* – teisėsaugos pareigūnai, atitinkantys policiją.

To pačio Heiano laikotarpio pradžioje valdžia taip pat eksperimentavo su kitu kariniu titulu, kurį jau paminėjau – *ōryōshi*. Nors *ōryōshi* įgavo daugiausiai karinę reikšmę, o *kebiishi* postas buvo panašesnis į šiuolaikinės policijos poziciją, akivaizdu, kad abi pareigos iš esmės yra sukurtos pagal tą patį metodą. (Friday 1988, 162) Beveik visi tie, kurie buvo paskirti *ōryōshi*, buvo vidutinio lygio provincijos pareigūnai. Nors manoma, kad profesionali provincijos karių klasė atsirado tarp X ir XIV amžių, akivaizdu, kad „žirgo ir lanko“ įgūdžiai, susiję su Heiano laikotarpio samurajais, jau turėjo būti kuriami tarp provincijų aristokratijos daug anksčiau. Jei šie vyrai nebuvo bushi tiesiogine šio termino prasme, tada juos galima apibūdinti kaip pirmuosius ir primityvuosius karius. Panašu, kad *ōryōshi* buvo priskirti būtent prie šios grupės. (Friday 1988, 166)

X amžiaus viduryje svarbu yra tai, kad pirmą kartą pasirodė dar vienas svarbus karinis titulas - *tsuibushi*⁵. Terminas tsuibu randamas Heiano laikotarpio istoriniuose šaltiniuose ir buvo vartojamas nuo aštunto amžiaus pradžios. Pavyzdžiui, 862 m. rūmuose aptariama piratų veikla vakaruose, skundžiantis, kad jie užgrobė tiek valstybinę, tiek privačią nuosavybę, puolė laivus, plukdančius duoklę, ir žudė vietos gyventojus. (Friday 1988, 170) Friday mano, kad *tsuibushi* pareigybė buvo sukurta 930-ųjų viduryje, kad būtų galima susidoroti su Fujiwara no Sumitomo 藤原純友 (Fujiwara no Sumitomo; ?–941) ir kitais piratais. Fujiwara no Sumitomo buvo valdžios pareigūnas, kuris buvo nusiųstas į Japonijos Vidaus jūrą kovoti su piratais, tačiau pats tapo piratu, o jo veiksmai padėjo susilpninti Japonijos valdžią. Be to, piratų veikla 930-aisiais nebuvo naujas reiškinys. (Friday 1988, 171) Kita vertus, turint omenyje, kad tuo metu Japonijoje vyko du svarbūs istoriniai procesai: centralizacija politinėje srityje ir komercializacija ekonominėje srityje, tuo metu japonų piratai *wakō* (倭寇) veikė minimaliai ir nedaug. Nors termino atsiradimas datuojamas anksčiau nei Heian laikotarpis, japonų piratų „verslas“ suklestėjo po Heian laikotarpio, kai Kinijoje prasidėjo Yuan 元 dinastija (1271 – 1368) ir tarp abiejų valstybių buvo ekonominė izoliacija, tad dėl šios priežasties prasidėjo nelegali prekyba. Kalbant apie japonų piratus, ankstyvosios piratų reikšmės buvo glaudžiai susijusios su dviem simboliais: „jūra“ ir „banditas“ reikšmėmis. (Shapinsky 2014, 45) Teisiniai sprendimai, pagrįsti *ritsuryō sistema*, piratus prilygino plėšikams, kurie priekabiavo prie keliautojų taip,

⁵ *Tsuibushi* turėjo atlikti tiek karines, tiek civilines teisėsaugos pareigūnų funkcijas.

kaip banditai darė tai sausumoje, o jų veiklą vertino kaip ir maišto apraiškas. (Shapinsky 2014, 45) Heiano laikotarpio elitas visus vienodai – korėjiečius pabėgėlius, sukilėlių Fujiwara no Sumitomo ir užsieniečius įsibrovėlius – pripažino piratais. (Shapinsky 2014, 45) Įdomu dar tai, kad Japonijos valdžia pasmerkė kitus jūrininkus kaip piratus už tai, kad jie ignoravo valstybės įstatymus, reguliuojančius patekimą į jūrų kelius, vykdydami „įprastus neteisėtus kirtimus ir atsisakydami įsigyti „patikros stoties leidimus“. (Shapinsky 2014, 45) Piratai nepaisė imperatoriškų įsakymų, tad tikrai nebuvo aristokratijos draugais. Pavyzdys su piratais paminėtas tam, kad būtų galima parodyti, jog *tsuibushi* irgi buvo kariai, jie buvo skirti kovoti su piratais, kartais dalyvavo net mūšiuose, jų darbas buvo ne tik sausumoje, o patys piratai kėlė problemas valdžiai, nors Heiano laikotarpiu jų problemos dar nebuvo tokios didelės.

Per pirmuosius du dešimtmečius po jų įkūrimo, *tsuibushi* postas išgyveno reikšmingą evoliuciją, nes dešimtojo amžiaus antroje pusėje skirtumai tarp *tsuibushi* ir *ōryōshi* praktiškai išnyko. Pavyzdžiui, Echizeno gubernatorius 952 metais aptarinėdamas *tsuibushi* ir *ōryōshi* veiklą, teigė, jog provincijoje šie du postai neturi jokių skirtumų. Nuo 950-ųjų ir *tsuibushi*, ir *ōryōshi* turėjo panašias teisėsaugos pareigas. Nors *tsuibushi* postui anksčiau buvo parenkamas žmogus iš bajorijos, šis postas, kaip ir *ōryōshi*, ilgainiui pradėtas suteikinti provincijos karių klasės nariams. Po Fujiwara no Sumitomo sukeltų neramumų *tsuibushi* ir *ōryōshi* pasirodė kaip pagrindinės vyriausybės teisėsaugos priemonės kaimų vietovėse. Svarbu paminėti dar, kad dokumentuose, kuriuose prašoma skirti *ōryōshi* ar *tsuibushi*, kalbama apie bejėgiškumą prieš banditus ir piratus provincijose, tad tai patvirtina dviejų pareigybių svarbą. (Friday 1988, 174)

Taigi galima sakyti, kad karinių postų raida Heiano laikotarpiu atspindi karių klasės augimą. Santykis tarp šių procesų, iš tikrųjų, buvo abipusis: tokio pobūdžio titulų įteisinimas neišvengiamai skatino privačių karo organizacijų plėtrą, o šių organizacijų lyderiams vadovaujant vyko paskatinimas įvesti naujus titulus ir pakeisti esamus. Titulai nebuvo sugalvoti tam, kad sustabdytų kylančią karinę klasę, o iš tiesų atvirkščiai – titulai buvo sugalvoti siekiant sukurti efektyvesnį karinį mechanizmą. Svarbu dar tai, kad pirmieji karių titulai egzistavo žymiai anksčiau nei įvyko privačių kariuomenių centralizacija Heiano laikotarpiu, kai *bushi* jau galėjo būti suprantami kaip grėsmė rūmų valdžiai. (Friday 1988, 184) Dar galima pridėti, jog dabar aišku, kad tuo metu imperatoriškieji rūmai neturėjo kariuomenės, o rėmėsi profesionaliais kariais, kurie

buvo sudaryti daugiausia iš *ōryōshi* ir *tsuibushi*. Būtent tai buvo vienas iš pirmųjų žingsnių, kuris padėjo japonų karinei klasei kilti ir augti.

1.5. Bushi įsitvirtinimas

Karių klasės kilimas nebuvo nei greitas, nei neišvengiamas, ir karių elitas per amžius susidūrė su įvairiais požiūriais, stengdamasis iš pradžių įtvirtinti savo dominavimą kitų karių, o vėliau ir visos Japonijos atžvilgiu. *Bushi* sluoksnio atstovų vaidmuo Heiano laikotarpiu apsiribojo valstybės karine sritimi, bet tai pradėjo keistis XII amžiuje, atsiradus naujam atsistatydinusio imperatoriaus postui. Eksimperatoriai XII amžiaus pabaigoje, kurią galima pavadinti stiprios „turbulencijos“ laiku, siekė perimti realią valdžią iš Fujiwara giminės regentų, dėl valdžios varžydamiesi tiek su kitais savo atžalomis sostą užleidusiais eksimperatoriais, tiek su tuo metu soste sėdinčiais imperatoriais. Karinės paramos jie kreipdavosi į savo armiją turinčius Heike 平家⁶ ir Genji 源氏⁷ klanus. Galų gale prasidėjo kariniai neramumai, o Genpei kare, kuris jau buvo paminėtas šiame darbe, Genji koalicija nugalėjo Heike koaliciją. Pergalingas Genji koalicijos lyderis Minamoto no Yoritomo (源頼朝, 1147–1199) įkūrė Kamakuros šogunatą, Kamakura mieste (鎌倉市, *Kamakura-shi*). Imperatorius jam suteikė titulą *sei taishōgun*(征夷大將軍), reiškiantį „barbarus pavergęs didysis karo vadas“, arba sutrumpintai – tiesiog šoguną, kuris pabrėžė Yoritomo kaip Taira giminę nugalėjusio taikdario vaidmenį. (Spafford 2014, 12) Taigi po visų neramumų, prasidėjus Kamakuros laikotarpiui, įsigalėjus Kamakura šogunatui, įsitvirtino ir politinis karių sluoksnis, kuris dominavo visuomenėje ir politikoje iki Meiji restauracijos.

1.6. Nauji titulai\institucijos

Kamakuros šogunatas funkcionavo Heiano laikotarpio imperinės valdžios sistemos rėmuose, tad kai kurie rangai, titulai, institucijos ir pareigybės liko ir Kamakuros laikotarpiu. Tačiau atsirado naujos institucijos, kai kurios modifikuotos,

⁶ Taira klanas.

⁷ Minamoto klanas.

kurias galima būtų paminėti, nes buvo svarbios valdyme: *mandokoro* 政所, *shugo* 守護 ir *jitō* 地頭.

Mandokoro buvo kanceliarija, kurią sukūrė Minamoto no Yoritomo, kaip pagrindinį valdžios organą. *Jitō* pareigos buvo prižiūrėti privačias aristokratų ir vienuolynų valdas, rinkti mokesčius, palaikyti tvarką. Jų kadencija bet kuriuo atveju buvo visiškai priklausoma nuo Kamakuros valdžios palankumo. *Shugo* dirbo kaip šiogunato atstovas provincijose ir, su tam tikrų policijos pareigų atlikimu, prižiūrėjo vietinius vasalus. (Mass 1977; 299-301)

Šioguno pareigybė atsirado dar prieš Kamakuros laikotarpį, bet kaip paveldimą pareigybę ją įtvirtino Minamoto no Yoritomo. Šis titulas buvo aukščiausias ir galingiausias Kamakuros šiogunate. (Švambarytė 2016, 236)

Daimyō – magnatai, kurie tapo provincijos aukštuomene. (Švambarytė 2016, 192) Po šioguno *daimyō* buvo galingiausi Japonijoje iki pat Meiji restauracijos.

1.7. Kenmu atkūrimas kaip bandymas grąžinti imperatoriškajai aukštuomenei politines galias

Kenmu atkūrimas (建武の新政, *Kenmu no shinsei*) buvo trejų metų imperijos valdymo laikotarpis Japonijos istorijoje tarp Kamakuros laikotarpio ir Muromači laikotarpio (室町時代 *Muromachi jidai*; 1336–1573) nuo 1333 iki 1336 metų. Kaip teigia A.G.R. Smith savo recenzijoje apie profesoriaus Andrew Goble knygą *Kenmu: Go-Daigo's revolution*, tradiciškai imperatorius Godaigo (後醍醐天皇 *Godaigo-tennō*; 1288–1339) ir jo „Kenmu atkūrimas“ po 1333-1336 metų istorikų buvo vertinamas kaip anachronizmas. Godaigo norėjo ir stengėsi sugrąžinti aplinkybes, kurios egzistavo maždaug penkis šimtus metų prieš jo laiką, kai imperatoriai asmeniškai kontroliavo šalies vyriausybę ir kai rūmų aristokratija dominavo socialiniame, kultūriniame ir politiniame gyvenime. Godaigo planų žlugimo priežastis yra didėjanti karių klasės galia nuo vėlyvojo Heiano laikotarpio, kuri iš esmės išsivystė XIII amžiuje, Kamakuros laikotarpiu. (Smith 1998, 315) Godaigo iš prigimties nebuvo priešiškas karių klasei, jis tik norėjo veiksmingai juos kontroliuoti kaip svarbią savo naujos imperinės valstybės dalį, tuo pačiu metu užtikrindamas, kad jie nepasiektų dominuojančio vaidmens joje (kaip tai įvyko Kamakuros laikotarpiu). Jis primygtinai reikalavo, kad jo paties imperatoriškosios šeimos šaka galėtų visam laikui perimti sostą, nors iki Godaigo egzistavo susitarimas dėl pakaitinio dviejų šakų valdymo. (Smith 1998, 315)

Goble pabrėžia, kad Godaigo buvo gerai susipažinęs su kinų tekstais, kuriuose pabrėžta, kad visuomenė gali tinkamai veikti tik tuo atveju, jei ją valdo imperatorius, vadovaujantis centralizuotai administracijai, kurioje dirba ištikimi pareigūnai, kurie buvo atrinkti pagal talentą. Profesorius Goble teigimu, Godaigo planų idėjos iš esmės kilo iš Kinijos tvirtos imperinės valdžios ir meritokratinio pareigūnų sampratų, o ne iš tradicinių japonų, bejėgių imperatorių ir pareigūnų, kurie užėmė savo pareigas dėl kilmės, o ne dėl nuopelnų. (Smith 1998, 315) Pagrindinė Godaigo politikos išraiška buvo regento, svarbiausio aristokratiškos valdžios simbolio, pareigybės panaikinimas 1333 metais. (Smith 1998, 316)

Bushi nebuvo pasirengę sutikti su Godaigo ryžtu grįžti į praeitį, nepaisant akivaizdžiai stiprios Godaigo padėties 1335 metais tiek sostinėje, tiek provincijose, todėl visų tų Godaigo planų rezultatas buvo maištas, vadovaujamas vienos iš didžiųjų karių šeimų lyderio Ashikaga Takauji (足利尊氏, 1305–1358) ir karių pajėgų koalicija, kuri sugriovė jo režimą 1336 metais. Ashikaga Takauji tapo šiogunu pagal naują režimą 1338 metais ir taip „Kenmu atkūrimas“ buvo baigtas. (Smith 1998, 316) Beje, verta paminėti, kad iš pradžių Ashikaga Takauji buvo armijos vadas, kuris palaikė Godaigo ir pasirinko jo pusę (kai vyko Kenmu atkūrimas), tad net išdavė Kamakuros šiogunato valdžią iš Minamoto giminės XIII amžiaus viduryje perėmusį Hōjō klaną ir užpuolė Kiote esančią šiogunato bazę *Rokuhara* 六波羅. Tačiau Godaigo valdymą nutraukė pats Ashikaga Takauji, kuris sukilo prieš Godaigo, nes Godaigo nesuteikė jam jokių politinių galių. Be to, imperatorius Godaigo nesugebėjo sukurti veiksmingos administracijos, todėl šalyje kilo chaosas, kariai ėmė piktintis neatsakingu valdovo požiūriu į jų nuopelnus, sostinėje padaugėjo nusikaltimų ir plėšikavimo atvejų. (Švambarytė 2016, 261–262) Atėjus į valdžią Ashikaga Takauji, pasibaigė Kamakuros laikotarpis ir prasidėjo Muromači laikotarpis, o jis pats tapo naujo šiogunato kūrėju.

Godaigo silpnybė buvo ir ta, kad jis neturėjo stipraus imperatoriškojo įpėdinio, kuris galėtų ne tik viešpatauti, bet ir valdyti, o bushi klasė, kuri jau išties šimtmetį prieš Godaigo augo, per du ateinančius šimtmečius dar labiau iškilo ir tapo dar galingesnė bei įtakingesnė. (Smith 1998, 316) Kenmu turėjo žlugti, nes Godaigo siekis buvo donkichotiškas bandymas senąja aristokratiška tvarka priešintis istorinių pokyčių bangai. (Goble 1996, 11)

1.8. Rūmai ir bushi

Heiano laikotarpiu laipsniškai mažėjo galimybės gauti pakankamas pajamas iš provincijų⁸. (McCullough 1999, 1) Rūmų aukštuomenė kartu su imperatoriškąja šeima buvo monopolizavusi politinę galią ir naudojos visa savo materialine privilegija daugiau nei penkis šimtmečius nuo Naros laikotarpio pradžios. Pasibaigus Heiano laikotarpiui, rūmų aristokratijos privilegijų iš esmės nebeliko, nors kaip klasė ji ir toliau išliko su vis silpnėjančia politine padėtimi. Nuo to laiko politinių iniciatyvų ėmėsi tik bushi sluoksnio lyderiai. Kamakuros (1185–1333), Muromachi (1333–1568), Azuchi-Momoyama (安土桃山時代, Azuchi–Momoyama jidai; 1568–1600) ir Edo (江戸時代, Edo jidai; 1600–1868) laikotarpiais vienas karinis režimas sekė kitą, imperatoriškoji šeima ir bajorai buvo išlaikomi šiogunatų skiriamomis menkomis išmokomis. (McCullough 1999, 19)

Per visą Kamakuros laikotarpį imperatoriškieji rūmai išliko svarbiu teisingumo vykdymo centru ir, nepaisant *bakufu* valdžios, toliau išlaikė savo atskirą teisinę sistemą. Civilinė vyriausybė Kiote kartais buvo vertinama kaip tam tikra antifeodalinė liekana nedviprasmiškoje karinių vasalų apsuptyje. (Kiley 1995, 29)

Baimė, kad aristokratiškos visuomenės gyvenimo stilius gali pasirodyti pernelyg viliojantis jo vasalams, paskatino Minamoto no Yoritomo uždrausti socialinius ryšius tarp Kiote tarnaujančių karių ir rūmų aristokratų. Jis manė, kad jo nugalėtos Taira giminės lyderius susilpnino būtent bajoriškos socialinės ambicijos. (Sansom 1931, 420) Kadangi Taira giminė bazavosi Kiote, kaip ir imperatoriaus dvaras, santuokų tarp jos narių ir aukštųjų didikų sluoksnių daugėjo. Jie paskatino glaudesnius privačius dviejų klasių ryšius. (Sansom 1931, 423)

Tačiau Kamakuros laikais, kai politinė valdžia išsikėlė iš Kioto, aristokratija ėmė gyventi vis uždaresniame pasaulyje su mažėjančiais ištekliais. Pavyzdžiui, 1320-aisiais imperatoriaus Hanazono (花園天皇, *Hanazono-tennō*, 1297–1348) dienoraštis leidžia mums aiškiai suprasti, kaip aristokratija keitėsi ir veikė Godaigo laikais: jų žinios buvo

⁸ Administraciniai vienetai sukurti pagal *ritsuryō* sistemą, remiantis Kinijos ir Korėjos regioninėmis sistemomis. Išliko iki Meiji restauracijos. Saitō Tadamitsu 齊藤 忠光 2014 “Nihon no kunigōri kuiki to atarashī kōiki gyōsei kukaku no tenbō” 日本の国郡区域と新しい広域行政区画の展望 [Japonijos nacionalinių apskričių teritorijų ir naujo plataus administracinio suskirstymo perspektyvos] [interaktyvus] Prieiga: <https://www.jstage.jst.go.jp/article/jjca/52/2/52_2_1/_pdf/-char/ja> [žiūrėta 2021 05 16]

paviršutiniškos, užsiėmė papročiais (pvz., dovanų mainais), kurie niekam nebuvo praktiškai naudingi. (Goble 1996, 79) Hanazono jaudinosi, kad aristokratų kultūrinė ir politinė tradicija patiria nuosmukį, ir jis turėjo praleisti visą likusį gyvenimą bandydamas ją reformuoti, kad atitiktų savo laikmečio pokyčius. Jis brėžė svarbiausius socialinius pokyčius, kuriuos labai gerai suvokė ir kuriuos Godaigo taip pat pripažino. (Goble 1996, 80)

Šiogunas, o ne imperatorius, prisiėmė atsakomybę už Japonijos gynybą ir užsienio santykius; ne imperatorius, o šiogunas suteikė *daimyō* žemes ir jas iš jų galėjo konfiskuoti. Piliečiai manė, kad tik karinė valdžia gali veiksmingai valdyti Japoniją po šimtmečių rūmų aukštuomenės korupcijos. (Wakabayashi 1991, 28)

Kaip sako Spafford minėdamas faktinį Kamakuros valdytoją Hōjō Shigetoki (北条重時; 1198–1261), karių visuomenės nariai nemanė, kad jų padėtis ir vertybės iš esmės prieštarauja Kioto aristokratų padėčiai ir vertybėms. Mažiausiai ko norėjo tokie vyrai kaip Hōjō Shigetoki, tai papildyti Kioto aristokratų gretas, juo labiau kad dėl palyginti žemos kilmės tokie iš karių luomo kilę politikai kaip Hōjō Shigetoki negalėjo pakilti iki aukščiausių postų, kurie buvo skirti imperatoriškai aristokratijai. (Spafford 2014, 13)

Ashikaga šiogunato (足利幕府, *Ashikaga bakufu*, 1336–1573) metu bakufu buvo dislokuotas imperijos sostinėje Kiote, tačiau šiogunų požiūris į imperatorių ir rūmų aristokratiją buvo visiškai nepagarbus. Šiuo atžvilgiu ypač išgarsėjo trečiasis Ashikagos šiogunas Yoshimitsu (足利義満 1358–1408). Jis suteikė savo žmonai titulą, kuris buvo suteikiamas tik imperatorienėms. Per oficialų imperatoriaus vizitą į šioguno pilį visa ceremonija buvo siekiama pabrėžti, jog šiogunas esąs su imperatoriumi lygus. (Grigorjeva 1990, 1).

Situacija dar labiau komplikavosi XV amžiaus antroje pusėje, kai dėl susilpnėjusios šiogunato galios šalyje užvirė tarpusavio kova tarp feodalų. Ypač pražūtingas buvo Ōnin karas (応仁の乱, Ōnin no Ran 1467–1477). Šiuo laikotarpiu imperatoriaus rūmai buvo sunaikinti, nemaža Kioto dalis irgi. (Grigorjeva 1990, 1).

Šiek tiek trumpam paliečiant Edo laikotarpį, galima paminėti, jog Kiote tebegyvenantis imperatorius ir jo rūmų aristokratija tuo metu geografiškai atsidūrė toliau nuo šiogunato, kuris persikėlė į Edo miestą (dabartinį Tokiją), tačiau jie gyveno pagal šiogunato išleistus reglamentus ir gyveno iš bushi režimo suteiktų pajamų.

Šiogunatas niekada nesukūrė ir neįgyvendino ideologinės struktūros, kuri aiškiai panaikintų imperatorių ir aristokratiją. Praktikoje tai buvo nereikalinga, be to, karių klasei pakako to, kad jie tapo autonomine aristokratija. (Spafford 2014, 12)

Taigi, prasidėjus Kamakura šiogunatui galimybės kariams išplėsti savo galias padidėjo. Iš esmės šiogunato administracinės ir politinės galios padėjo pamatus keturioliktojo ir penkioliktojo amžiaus karių elito pastangoms pereiti į aristokratijos lygmenį. (Spafford 2014, 14) Imperatoriškoji šeima tęsė veiklą Kiote, daugiausia atlikdama simbolinį ir karių valdžią įteisinantį vaidmenį (prerogatyva teikti šioguno titulą liko imperatoriaus rankose), o politinę valdžią bushi sluoksnis vykdė iki 1868 metų Meiji restauracijos. (McCullough 1999, 1 psl)

Nors imperatoriškoji aukštuomenė išlaikė prestižą, o pats imperatorius ir toliau tarnavo kaip viso politinio teisėtumo šaltinis, imperatoriškoji ir karinė aristokratija nuo to laiko egzistavo atskirose srityse. (Spafford 2014, 17)

Be to tiesa yra ta, kad Kiotas pasikeitė beveik tiek pat, kiek ir Kamakura, nes gyvenimas Kiote nebebuvo toks pats kaip valdant Fujiwara giminei, Kiotas plėtėsi ir vystėsi kaip ir Kamakura. O pasak istoriko G.B. Sansom, daugybė priežasčių veikė pakeisdamos socialinį gyvenimą, darydamos įtaką abiem visuomenėms (ir *bushi*, ir *kuge*). (Sansom 196, 422)

2.Šeima kaip institucija ir kultūrinės veiklos branduolys ankstyvųjų ir vėlyvųjų viduramžių aukštuomenėje

2.1 Santuokos institucija Heiano laikotarpiu

Meilė iš pirmo žvilgsnio Heiano aukštuomenėje buvo retas atvejis, nes dažniausiai moterys buvo lyg slepiamos nuo išorinio pasaulio: įprastai moterų nematė pašaliniai vyrai, išskyrus jų tėvą, brolius iš motinos pusės, vyrą ir sūnų. Aristokratės stengėsi, kad jas matytų kuo mažiau žmonių. Net keliaudamos, slėpėsi už užuolaidų. Svečius priimdavo būdamos už širmos. (Gastineau 2015, 34)

Vyrai galėjo turėti įvairias partneres: kelias žmonas, suguloves, tarnaites, net prostitutes. Moterys taip pat turėdavo meilužių, o visa romantika buvo panaši į estetinį ekstremalų sportą. Jaudulys atsigulus į moters lovą ar sutikus meilužį, suteikdavo be

galo didelį malonumą⁹ (Gastineau 2015, 34) Seksualinė moterų laisvė nebuvo tokia kaip vyrų, bet nors ikivedybinis seksas ir svetimavimas nebuvo socialiai pripažįstami moterims, tačiau jie nebuvo reti, ir net jei moterys turėdavo lytinių santykių prieš vedybas, jos nesusilaukdavo fizinės ar kitokios bausmės. (McCullough 1999, 142)

Pirmosios santuokos neretai įvykdavo labai ankstyvame amžiuje, dažnai vos subrendus (mergaitėms galėjo būti tik vienuolika ar dvylika, berniukai metais ar dviem vyresni). Tokiose santuokose nuotakos ir jaunikio amžius dažniausiai buvo gana arti vienas kito, tačiau nuotaka dažnai buvo dvejais ar trejais metais vyresnė už savo vyrą, o kai kuriais atvejais net septynerius – dešimt metų. Antroje ir vėlesnėse santuokose vyrai dažnai vedavo daug jaunesnes moteris (kartais vos ne vaikus). Moterys, matyt, rečiau susituokdavo antrą kartą (dėl didelio mirtingumo gimdant našlės sudarė žymiai mažesnę dalį negu našliai), tačiau kai įvykdavo tokia santuoka, vyras joje paprastai buvo vyresnis ir jam santuoka retai būdavo pirmoji. Dar vienas Heiano laikotarpio santuokos bruožas buvo poligamijos praktika. Vyrams, kaip jau buvo minėta, buvo leista turėti daugiau nei vieną žmoną, nors ne visi turėjo, net turtingi vyrai. Kita vertus, moterims nebuvo leista dalyvauti daugialypėse santuokose. Dėl skyrybų ar sutuoktinio mirties jos galėjo turėti daugiau nei vieną vyrą, bet ne du ar daugiau vienu metu. Jei vyras turėdavo daugiau nei vieną žmoną, panašu, kad pirma žmona buvo kaip ir pagrindinė žmona ta prasme, kad (1) vyro įprasta arba numatoma gyvenamoji vieta buvo pas ją, (2) jos vaikai pakildavo į aukštesnes pakopas oficialioje hierarchijoje nei kitų žmonių sūnūs, ir (3) jos naudojamas vardas buvo tas, kuris siejamas su žmona, išsiskiriančia pirmaisiais dviem požymiais. (McCullough 1999, 135)

Heiano laikotarpio rūmuose, jei žemos padėties rūmų dama, neturinti giminių paramos, įgydavo imperatoriaus palankumą ir pagimdydavo vaiką, paprastai tam vaikui būdavo suteiktas paprasto piliečio statusas (jis likdavo imperatoriaus tarnyboje, bet nebūdavo laikomas imperatoriškosios šeimos nariu). Tam, kad moteris taptų būsimu imperatoriaus motina (pagimdytų imperatoriui sūnų), jos tėvas turėjo būti pakankamai politiškai galingas (užimti aukštas pareigas rūmuose), nes, kaip jau buvo minima

⁹ Gallagher, John 2013. *Geisha: Revealing the Secrets Behind Their Unique World of Ritual and Service*; 98.

anksčiau, politiniai valdžios santykiai buvo glaudžiai susiję su vedybiniais santykiais. (Wakita 2006, 58)

Įdomus ir svarbus Heiano laikotarpio vestuvių bruožas yra tas, kad jos buvo organizuojamos ir vykdomos namuose, su naminėmis apeigomis, ir, kiek žinoma, nei valdžia, nei kuri nors religinė mokykla neatliko vaidmens santuoką patvirtinti. Be to, nebuvo rašytinės vedybų sutarties ar kitų panašių dokumentų, kurias sudarytų šeimos – sąjungos egzistavimas visiškai priklausė nuo šeimos vidinio ir paprotinio socialinio pripažinimo. Be to, taip pat nėra įrodymų, kad neformalių sąjungų vaikai, kuriuos pripažino jų tėvai, būtų patyrę didesnių socialinių ar karjeros trūkumų. Iš tikrųjų užtekdamo tėvo pripažinimo, kad tokie vaikai turėtų tiek pat teisių, kaip ir formalių sąjungų vaikai. (McCullough 1999, 136)

Taip pat svarbu paminėti, kad kai vyras turėdavo antrą žmoną, santuoka beveik visada buvo duolokalinė¹⁰, nes žmonos nesidalijo namais ir vyras gyveno su savo pagrindine žmona. (McCullough 1999, 138) Moteris duolokalinėje santuokoje, savo statusu paprastai buvo laikoma socialiniu atžvilgiu žemesne už savo vyrą. (McCullough 1999, 139)

Kalbant apie matrilokalinę¹¹ santuoką, kuri buvo pagrindinė aristokratų santuokos forma (bent jau pirmoje šeimoje), ši psichologiškai buvo geriausia moterims. Pirmą, padėtis pagrindinės žmonos matrilokalioje santuokoje buvo gana stipri. Antra, užuot persikėlusį į svetimus namus tarp nepažįstamų ir galbūt šaltų ar priešiško vyro šeimos giminaičių ir tarnų, ji likdavo gimtuosiuose namuose. Ten ji ankstyvaisiais savo santuokos metais atliko savo kaip dukros ir žmonos rolę. Ją supdavo broliai, seserys ir ištikimi tarnai. Santuoka jai nereikšė jokių radikalių fizinės ar socialinės aplinkos pokyčių, taigi ji galėjo išvengti sunkios psichologinės traumos, kuri buvo įprastas japonų nuotakų likimas vėlesnių laikotarpių virilokalinėse¹² santuokose, nes matrilokalinėse ir duolokalinėse santuokose būtent vyras tapdavo svečiu moters namuose. (McCullough 1999, 140; 141)

2.2 Vedybinės praktikos imperatoriaus rūmuose

Imperatoriškoji sutuoktinė, kaip ir visos žmonos, likdavo savo giminės narėmis ir formaliai nebuvo asocijuojamos su vyro gimine. Tačiau jos statusas net tada, kai ji

¹⁰ Kai sutuoktiniai gyvena atskirose vietose.

¹¹ Kai sutuoktiniai gyvena su žmonos tėvais\šeima.

¹² Kai sutuoktiniai gyvena su vyro tėvais\šeima.

nebuvo imperatoriškos kilmės, daugeliu atžvilgiu prilygdavo imperatoriaus klano nariams. Prilygdavo ir tada, kai vyras buvo gyvas, ir tokiu atveju jei ji pergyvendavo jį. Įstatymo kodeksas numatė dešimt imperatoriškų konsorčių, išdėstytų hierarchiškai pagal keturis imperatoriaus dekretu suteikiamus mažėjančio prestižo titulus. Aukščiausią titulą, imperatorienės kōgō 皇后 titulą, vienu metu galėjo turėti tik viena žmona. Beveik visos imperatorienės faktiškai visą Heiano laikotarpį buvo iš Fujiwara giminės. Nė viena moteris niekada nebuvo tiesiogiai paskirta imperatoriene, visada pirmiausia turėjo vieną iš žemesnių konsorčių titulų. Įdomus faktas yra tas, kad iki imperatoriaus Ichijō (一条天皇, *Ichijō-tennō*; 986–1011) laikų ne kiekvienas imperatorius turėjo imperatorienę. (McCullough 1999, 126)

Kadangi beveik visos imperatorienės buvo iš Fujiwara giminės, Fujiwara naudodavo “santuokos politiką” – ištekindami dukras už imperatoriškos šeimos asmenų, jie siekė kuo daugiau priartėti prie imperatoriaus ir jo šeimos kontroliavimo. Moterys turėjo atlikti svarbų vaidmenį to meto politikoje, neretai būdamos lyg marionetės. (Gastineau 2015, 29)

2.3.Moterų (žmonų) ekonominis autonomiškumas Heiano laikotarpiu ir šiuolaikinių moterų įžvalgos

Žmonos padėtį didikų šeimose kėlė tam tikras ekonominis autonomiškumas. Pagal vyraujančią paveldėjimo taisyklę, dukra dalijosi savo tėvų turtu, dažnai ar reguliariai gaudama iš šeimos gyvenamąją vietą, taip pat kitas turto dalis, kuri bent jau kartais apėmė beveik visą turtą (tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį). Tai buvo logiška, pragmatiška nuostata, nes buvo galima tikėtis, kad sūnų daugiausia išlaikys rūmų pajamos ir kad matrilokalinėje santuokoje jis gyvens žmonos namuose, kuriais pariprūpins žmonos šeimą. Moters paveldėto turto kontroliavimas buvo absoliutus ta prasme, kad ji galėjo jį parduoti ar perduoti savo nuožiūra. Kadangi yra atvejų, kai turtą perduodavo motina dukrai per keturias kartas, gali būti, kad tiek kilnojamasis, tiek nekilnojamasis turtas dažnai būdavo paveldimas per motinos liniją. Nors iš išlikusių dokumentų aiškiai matyti moterų teisė į nuosavybę ir turto palikimą, įstatymais nebuvo nustatyta, kad kilminga dukra iš savo motinos iš tikrųjų gali paveldėti gyvenamąją vietą ir turtą. Gali būti, kad iš pažiūros matrilinijiškas namų paveldėjimas bent jau kai kuriais atvejais iš tikrųjų įvykdavo per vyrą ir jo nuožiūra.

Kilmingosios Heiano laikotarpio žmonos taip pat turėjo tam tikras kitas įprastas teises, kurios paprastai suteikė papildomo svorio jos socialinei ir ekonominei autonomijai. Santuokoje ji išsaugodavo savo klaną vardą ir galiausiai būdavo palaidojama su savo gimtosios šeimos nariais (nes ji netapdavo savo vyro klanu narė). Ji turėjo ir naudojosi skyrybų teise, o vaikus išlaikydavo skyrybų ar vyro mirties atveju. (McCullough 1999, 141)

Populiariojoje šiuolaikinės Japonijos kultūroje Heiano aukštuomenės klestėjimo laikotarpis taip pat vertinamas kaip periodas, sudaręs palankiausias sąlygas reikštingų moterų asmenybėms. Neatsitiktinai Japonijos interneto portaluose organizuojamose pramoginėse apklausose Heiano laikotarpis reguliariai užima pirmą vietą kaip patraukliausias Japonijos istorijos tarpsnis, kuriame norėtų pagyventi daugelis dabartinių japonų. Ypač šią tendenciją galima pastebėti moterų respondenčių segmente.¹³ Ištyrus, kuris Japonijos istorijos laikotarpis yra populiariausiaip pat paaiškėjo, kad dauguma Heiano laikotarpiui pirmenybę atidavusių respondentų yra moterys¹⁴.

2.4.Moterų socialinė padėtis Kamakuros laikotarpiu

XII amžiuje naujas įsigalėjęs režimas buvo paremtas karo disciplina. *Bushi* sluoksnio moterys privalėjo mokėti ginti savo vaikus, namus ir turtą, tad esant būtinybei (pavyzdžiui, karui), kai vyrų nebuvo namuose, gynybą organizuoti turėjo moterys. (Suhanova 2013, 107)

Ankstyvaisiais viduramžių laikotarpiais yra rimtų įrodymų, kad motinystė buvo labai gerbiama ne kaip vaisingumo simbolis apskritai, o todėl, kad absoliučią valdžią turintys vyrai rėmėsi oficialia žmona, kad gimtų teisėtas įpėdinis. Neigiama pusė buvo tai, kad vis labiau akcentuojamas skaistumas žmonoms ir vis labiau ribotos galimybės moterims dalyvauti socialiniame darbe. Tai reiškė, kad aukštesnės klasės moterų energija ir užmojai buvo sutelkti į vaiko pagimdymą imperatoriui ar kitam didikui, taip pat samurajui, kad jų vaikas taptų to asmens įpėdiniu. (Wakita 2006, 5)

¹³ Komentuodamos, kodėl pasirinko Heiano laikotarpį, jam pirmenybę atidavusios moterys (25,8%) pateikė tokias priežastis: „Noriu prabangiai gyventi kaip aristokratė“ (Hokkaido / universiteto studentė / moteris), „Noriu dėvėti prabangius dvylikasluoksnius apdarus (*jūnihitoe*)“ (Tokijas / 30 metų / moteris). 総合1位に選ばれたのは【平安時代】(25.8%)。理由は「貴族として豪華な生活を送ってみたい」(北海道／大学生／女性)、「十二単を着てみたいから」(東京都／30代／女性) Prieiga: <<https://life.oricon.co.jp/news/47200/#rk>>

¹⁴ 男女別で比較すると、「平安時代」は男性が8%に対し女性が22%と女性に人気 Lyginant pagal lytį, Heiano laikotarpis tarp moterų yra populiariesnis (jį kaip populiariausią pasirinko 8% vyrų ir 22% – moterų). Prieiga: <<https://news.nifty.com/article/item/neta/12225-141009004811/>>

Viduramžių Japonijoje visi socialinio gyvenimo aspektai, įskaitant politiką, kariuomenę, komerciją ir scenos menus, buvo grindžiami *ie* 家¹⁵ sistema: vyras buvo namų ūkio galva, o žmona – namų valdytoja, pavaldi ir paklusni vyrui. (Wakita 2006, 12) Heiano laikotarpis buvo pereinamasis etapas formuojant *ie* sistemą. O viduramžiais pirmenybė pradėta teikti vyro sugebėjimams užsidirbti pragyvenimui ir parsivesti į namus žmoną (嫁取り *yometori* santuoka¹⁶). (Wakita 2006, 26) *Bushi* atveju santuoka taip pat buvo monogamiško *yometori* tipo, kai oficialios žmonos padėtis buvo saugi ir buvo aiškiai atskirta žmona nuo sugulovės. (Wakita 2006, 158)

Moterų vaidmuo tapo gana ribotas įvairiose srityse (rūmuose, ritualuose, festivaliuose). Moterų vertė buvo susieta su motinyste, o moterų darbas ir kita veikla palaipsniui imta vis griežčiau kontroliuoti, kitaip tariant, moterys tapo pagalbininkėmis savo vyrams. Moterys, neturinčios kito pasirinkimo, kaip naudotis savo sugebėjimais už namų ribų, pvz., Shirabyōshi (白拍子) ir *yūjo* (遊女) (linksmintojos ir prostitutės), dažnai gyveno ir dirbo toliau nuo visuomenės ir šeimos institucijos. (Wakita 2006, 48)

Prasidėjus Kamakuros laikotarpiui, moterų nuosavybės teisės nebuvo pasikeitusios nuo Heiano laikotarpio. Dažniausiai jos gaudavo nuosavybę paveldėjimo būdu. Šias teises turėjo ir valstietės, ir sostinės aristokratės ir *bushi* sluoksnio moterys. Tonomura 1990, 595) Antroje Kamakuros pusėje, artėjant prie pabaigos, pradėjo keistis situacija su moterų galimybėmis turėti nuosavybės. Tai įvyko dėl to, kad prasidėjo ekonominiai sunkumai ir pradidėjo konkurencija tarp karių. (Tonomura 1990, 611) Moterys turėjo mažiau turto nuosavybės autonomiškumo. Moterų turtai ir jų pajamos, jei jos būdavo iš kur nors gaunamos, buvo įtraukiamos į šeimos interesus, o juos kontroliavo šeimos galvos (vyrai). Pirklių sluoksnyje moterys turėjo daugiau ekonominės ir asmeninės laisvės, nei kitų sluoksnių moterys, dažnai net paveldėdavo šeimos verslą. *Bushi* sluoksnio moterys turėjo būti pavaldžios savo vyrams ekonomine ir seksualine prasme, o moterų ekonominė priklausomybė užtikrino jų pavaldumą. Be to, vyrai pradėjo kontroliuoti moterų seksualumą ir už nesantuokinius santykius, netgi išprievartavimą, moterys galėjo būti nubaustos. (Tonomura 1990, 593)

¹⁵ Tiesiogine prasme *ie* reiškia šeimą. Socialine prasme *ie* reiškia tradicinę šeimos struktūrą.

¹⁶ *Yometori* („ėmimo į nuotakas“) sistema reiškia, kad vyras galėjo turėti tik vieną žmoną, tačiau turėjo teisę turėti kiek panorėjęs sugulovių.

2.5. Kultūrinė veikla didikų ir karių sluoksniuose

2.5.1. Kultūrinis Heiano laikotarpio aukštuomenės gyvenimas

Dauguma aristokratių moterų gyveno ramų, privatų gyvenimą namuose, praktikavo kaligrafiją, studijavo poetines antologijas, tobulino muzikavimą, skaitė ar klausėsi pasakojimų, kolekcionavo drabužius, rūpinosi vaikais ir palaikė poetinį bendravimą su vyrais ir kitais žmonėmis išoriniame pasaulyje. Jų egzistavimo monotoniją pajvairindavo vyrų ar meilužių draugija (dažniausiai naktinė), namų apeigos ir religinė veikla, retkarčiais vykstančios piligrimystės ir pažintinės ekskursijos, atliekamos už jaučio traukiamų vežimų užuolaidų. Tokias karietas naudojo ir vyrai, ir moterys, – savo dydžiu, konstrukcija, furnitūra ir ornamentu jos tiksliai atspindėjo jų savininkų turtinę ir socialinę padėtį. (McCullough 1999, 405) Vyrai aristokratai tuo tarpu laisvalaikio užsiimdavo šaudymu iš lanko. Tokioje veikloje dalyvaudavo pirmiausia kariai ir žemesnių rangų aristokratijos atstovai, nors imperatoriai ir regentai rodė nė kiek ne mažesnę susidomėjimą. (McCullough 1999, 403) Be to, jie mėgo žaisti žaidimą *kemari* 蹴鞠. Šis žaidimas žaidžiamas su mažu elnio odos kamuoliu. Aštuoni vyrai, iš kurių du stovi ant kiekvieno aikštės kampo (kampų yra keturi), bando išlaikyti kamuolį ore kiek įmanoma daugiau, naudodamiesi tik kojomis. Kiekviena aukštuomenės šeima turėjo savo kemari aikštę. Žaidimo entuziastais buvo tokie žymūs asmenys kaip imperatorius Gotoba (後鳥羽天皇, *Gotoba-tennō*; 1180–1239), poetas Saigyō (西行法師, 1118–1190) ir Saigyō mokytojas Fujiwara no Narimichi (藤原成通; 1097–1159). Taip pat vyrai aristokratai laisvalaikio užsiimdavo sakalininkyste. (McCullough 1999, 404)

Be to, buvo svarbios įvairiomis progomis rengiamos ceremonijos bei festivaliai – aukštuomenė ilgai ir kruopščiai jiems ruošdavosi: siuvo šventinius drabužius, dekoravo vežimus. (Gradkovskaya 2017, 24) Ir, be abejo, abi lytys domėjosi poezija, kuri buvo viena svarbiausių aristokratiškos kultūros atributu.

Poezija, persmelkusi rūmų gyvenimą, buvo be galo populiari tarp aristokratijos. Rūmuose ir didikų namuose dažnai vykdavo poezijos turnyrai, vykdavo įvairūs žaidimai ir varžybos. Daugelis žaidimų buvo pasiskolinti iš Kinijos ir reikalavo klasikinės japonų bei kinų poezijos žinių.

Japonų poezija (*waka* 和歌) atsirado dar prieš Heiano laikotarpį. *Waka* apima įvairias poezijos rūšis. Svarbiausia iš jų *tanka* 短歌 (naujesnis *waka* pavadinimas), – ją rašydavo Heiano laikotarpio aristokratai. Kai Heiano aristokratai užsiimdavo poetiniu

susirašinėjimu, tai irgi buvo naudojama tanka. (Gerber 2007, 2; 3) Waka eilėraštis yra labai trumpo pavidalo, parašytas penkiomis eilėmis po 5-7-5-7-7 skiemenis, iš viso trisdešimt vienas skiemuo. (Hirano 2017, 65) Tipiškas „jausmingas“ eilėraštis turėjo sezono ar sezoninio įvykio paminėjimą. Heiano aristokratija buvo ypač jautri gamtai ir metų laikams, ir nors gamtos vaizdus buvo aprašyti labai sudėtinga dėl riboto skiemenų skaičiaus, bet bent vieną gamtos vaizdą paminėti buvo vos ne poetinis reikalavimas. (Gerber 2007, 5) Japoniškuose waka eilėraščiuose gausu posakių, susijusių su gamtos peizažais, tokiais kaip kalnai, upės, ežerai ir pajūris, bei su augalais ir gyvūnais. Taip pat medžiais, gėlėmis, paukščiais, net vabzdžiais, tokiais kaip svirpliai ir cikados. (Hirano 2017, 65)

Įdomu dar tai, kad waka buvo skirta romantiniams poetiniams dialogams, – vyras būtinai turėdavo nusiųsti moteriai eilėraštį po meilės nakties ir sulaukti iš jos atsakymo. Kai gimdavo vaikas, artimieji taip pat siųsdavo dovanas su waka eilėraščiais. Kai žmogus mirdavo, jo našlė gaudavo užuojautas iš draugių waka forma. Kai vyras palikdavo sostinę, jis apsikeisdavo waka su savo draugais. Waka buvo kuriama ir dalinamasi ja per visas ypatingas gyvenimo progas. Galima sakyti, kad jie buvo senovinis šių dienų sveikinimo atvirukų atitikmuo. (Hirano 2017, 66) Sezono metu prie laiškelių popieriaus buvo pririšami slyvų, vyšnių, visterijų žiedų gėlių ar šakų. Tikėtasi, kad laiško popieriaus spalva bus tokia pati kaip gėlės. Waka turėjo turėti žodžių, susijusių su gėle. Buvo labai svarbu pasirinkti gėlę, parašyti eilėraštį kaligrafiškai ant darančios spalvos popieriaus. (Hirano 2017, 67) Prie to galima pridėti, kad moterų fizinis grožis buvo vertinamas pagal jos kuriamų eilėraščių kokybę ir pagal braižą, nes pačių damų vyrai matyti negalėdavo. (Švambarytė 2016, 209) Ir nors Heiano laikotarpiu moterims nebuvo sukurta konkreti švietimo sistema, visgi tikėtasi, kad aristokratiškos moterys baigs intensyvius ne tik kaligrafijos, bet ir poezijos mokymus. (Gerber 2007, 7)

Svarbus aspektas dar yra tas, jog poezija, būdama reikšmingiausia Heiano laikotarpio kultūros dalimi, taip pat buvo svarbi ir politikoje. Priėmus diplomatų delegaciją, jos nariai paprastai dalyvaudavo banketuose ir kituose socialiniuose susibūrimuose. Šie įvykiai paprastai apėmė eilėraščių kompoziciją kinų kalba ir keitimąsi savo kūryba kaip diplomatinės sąveikos forma. Kaip pastebi istorikas Murai Shōsuke 村井章介, rašytinės kinų kalbos kaip Rytų Azijos lingua franca¹⁷ statusas

¹⁷ Bet kuri kalba, skirta susikalbėti žmonėms, kurių gimtosios kalbos yra skirtingos.

suteikė galimybę skirtingų gimtųjų kalbų asmenims užmegzti asmeninius ryšius, taip pat leido pademonstruoti savo šalių kultūrinius pasiekimus. Poetiniai mainai buvo viso diplomatinio proceso pagrindas, – kitaip tariant, ne tik kultūrinis, bet ir protokolinis elementas, kurio dėka diplomatinis susitikimas tapdavo įsimintinu įvykiu.¹⁸

2.5.2 Kultūrinė karių elito veikla

Visuomenėje, kurioje dominuoja kariai, menai galėjo patekti į sunkius laikus, jei vyravo aiškūs skirtumai tarp aristokratijos Kiote ir paprastų feodalų standartų Kamakuroje. Tačiau Kioto įtaka buvo stipri. Kiotas šimtmečiams išliko kultūros fontanu. Kamakuros laikotarpio kultūra, išskyrus jos feodalinį aspektą, yra ne Kamakuros kultūra, o Heiano kultūros satelitinė dalis. Prasidėjus Kamakuros laikotarpiui, naujieji aukštas pareigas užimantys vyrai norėjo puoselėti taikos menus, bet Minamoto ir Hōjō regentai daugiau laiko skyrė politikai ir religijai. Ilgainiui pradėjo reikštis dviguba įtaka – kario reakcija prieš Kioto miesto gyvenimo moteriškumą ir tuo pačiu pavydas jo lengvumui. Taigi palaipsniui Kamakuros ir Kioto kultūrinis gyvenimas ėmė maišytis, nes Kamakuros kariai vis labiau perėimdavo Kioto madas, o aristokratai pradėjo kreipti dėmesį į karinius bruožus. (Sansom 1931, 341-342) Nō¹⁹ teatras, kuris išpopuliarėjo šiek tiek vėliau, ir kolektyvinės kūrybos poetiniai vėriniai *renga* 連歌 sudarė nepamainomą *bushi* sluoksnio kultūros dalį, ypač *renga*. (Wakita 2006, 24)

Viduramžiai Japonijai atnešė kultūrinę įvairovę, tiek kalbant apie naujus menų sritis, tiek apie skirtingų visuomenės sluoksnių atstovų dalyvavimą kultūrinėje veikloje, įskaitant samurajus, prekybininkus ir net valstiečius. Bet vienodai svarbus faktas buvo tas, kad šioje įvairovėje buvo ypač didelis estetiškos vienybės laipsnis, kurį lėmė nostalgija imperatoriaus rūmų dominuojamai praeičiai. Pagrindiniai viduramžių estetikos terminai – *yūgen*²⁰, *sabi*²¹, *wabi*²² – kilę iš Heian laikotarpio arba anksčiau. Nors šios sąvokos XIV–XVI amžiuose privedė prie monochromatikos ir “šaltų, nuvytusių, vienaatvę įkūnijančių” tonų, atmetančių Heiano spalvų aistrą, šių estetikos

¹⁸ Murai Shōsuke 2009, “Poetry as Diplomatic Art in Premodern East Asia“, iš *Tools of Culture: Japan's Cultural, Intellectual, Medical, and Technological Contacts in East Asia, 1000s–1500s*, red. Andrew Edmund Goble, Kenneth R. Robinson ir Haruko Wakabayashi (Ann Arbor: Association for Asian Studies, 2009), 49–69. Cit iš Morley 2016, 350.

¹⁹ Japonų muzikinė dramos forma, kuri apima vaidinimą, šokius ir muziką.

²⁰ Paslaptinis ir mistiškas grožis.

²¹ Brandus grožis, tylus paprastumas (Švambarytė 2016, 284)

²² Paprastumo, natūralumo ir asimetrijos grožis; rafinuotumas (Švambarytė 2016, 284)

konceptų turtingumas kildinamas iš to, kad juos ugdė iš klasikinio dvaro atsinešta skonio samprata. (Varley 2008, 488)

Kolektyvinė eilių kūrimo praktika, kai susirinkdavo keletas poetų ir jie kartu keisdami kurdavo eiles ir sujungdavo jas į šimtus, tūkstančius ar net daugiau skirtingų sekų, nebuvo išvystyta iki ankstyvo XIII amžiaus, kai į poetinę veiklą įsitraukė atsistatydinęs imperatorius Gotoba, imperatoriškosios poezijos antologijos *Shinkokinshū* 新古今集²³ sudarytojas. Tačiau prasidėjus Muromachi laikotarpiui žaidybinės poetinių grandinelių (*renga*) kompozicijos sklido tarp narių iš žemesnių klasių ir tai kartais buvo vadinama *renga* “po žiedais” dėl vakarėlių rengimo praktikos šventyklos teritorijoje pavasari, kai eilės buvo kuriamos po žydinčiais medžiais. (Varley 2008, 474)

Renga poezijos forma buvo sukurta tam, kad išreikštų pastovią gyvenimo srovę ir kaitą. Nepastovumas buvo religinis ir filosofinis konceptas, pagrindžiantis beveik visą viduramžių mąstymą, ir jis kėlė itin stiprius jausmus apie gamtos grožio nykimą taip pat ir apie žmogaus egzistencijos sukeltą liūdesį. Bet *renga* poetui gamtos grožis nebuvo nei ypatingai nykstantis, nei žmogaus gyvastis buvo beviltiška, tad apsistoti ties išgalvotomis tikrovėmis reiškė iškraipyti realybę. Rengoje aukščiausia vertybe laikytas judėjimas ir kismas, todėl ir visos šią meno formą valdančios griežtos taisyklės buvo suformuotos tam, kad būtų užtikrinta ši tendencija. (Varley 2008, 475)

3.Europa ir Japonija: panašumai ir skirtumai

3.1.Palyginimas iš politinės perspektyvos

Gal būtų teisingiau su Japonijos Heiano ir Kamakuros laikotarpiais lyginti viduramžių Europą, nes pagal kalendorinius amžius jie yra panašūs, tačiau pagal kultūrą ir politiką lyginant šiuos du laikotarpius su Europos viduramžiais galima išvelgti daugiau skirtumų, nei panašumų. Bet ar bus tarp jų daugiau panašumų su Prancūzijos XVIII amžiumi? Mano manymu geriausia būtų palyginti su Europos apšvietos epocha, o jei konkrečiau paimti į pavyzdį, tai Prancūzijos 18 amžiaus aukštuomenės ir monarchų bruožus, nes su šiuo lyginimu galima apibrėžti aiškesnius skirtumus ar panašumus.

²³ *Naujas senų ir naujų japoniškų dainų rinkinys* – XIII a. Kamakuros laikotarpio japonų poezijos (*waka*) antologija.

Karalius to meto Prancūzijoje iš tikrųjų buvo „dievinamas“, – net ir menkiausias kasdienybės akimirkas monarchas panaudodavo viešam savo unikalios padėties demonstravimui, ypač esant absoliutizmui. Tai taip pat buvo dalis daug diskusijų kėlusios Prancūzijos karaliaus Liudviko XIV (Louis Dieudonné; 1638–1715) politikos, kurios esmė buvo karaliaus būdas pririšti Prancūzijos didikus prie rūmų ir iš tikrųjų prie jo paties asmens. Didžioji ritualų ir ceremonijų dalis vykdavo „Chambre du Roi“ – karaliaus miegamajame, todėl šia prasme jo miegamasis buvo išskirtiniausias dvaro kambarys. (Rietbergen 2019, 70)

Heiano laikotarpio kultūros klestėjimas kai kuriems stebėtojams primena kultūros klestėjimą Liudviko XIV laikais. Tačiau japonologo Ivan Morris nuomone, šis palyginimas yra abejotinas. Kaip pavyzdį jis pamini galingiausią Heiano laikotarpio politiką Fujiwara no Michinaga (藤原道長, 966–1028), kuris buvo faktinis Japonijos valdytojas, teigdamas, kad jis nebuvo vadinamas ir pats savęs nevadino *roi soleil*²⁴. (Morris 1979; 13) Kita vertus, reikėtų pastebėti, jog Michinaga yra palikęs savo karjeros zenite parašytą eilėrašį, kuriame vadina save viso pasaulio valdovu ir lygina save su mėnuliu: „Šitas pasaulis – tai mano pasaulis. Jam nieko nestinga, kaip nieko netrūksta mėnuliui, pasiekusiam pilnatį.“ 此の世をば我が世とぞ思ふ望月の病けたる事も無しと思へば (cit. iš. Švambarytė 2016, 207) Todėl galima sakyti, kad panašumas yra, jog jie abu vadino save pasaulio valdovais, lygindami save su dangaus kūnais.

Šiek tiek anksčiau nei prasidėjo Liudviko XIV epocha, 1636 metais prancūzas hugenotas²⁵ François Caron (1600–1673) aplankė Japoniją, jis nuvyko į Tokugawa Ieyasu (徳川家康; 1543–1616), Edo šogunato (江戸幕府, *Edo bakufu*; 1603–1868) įkūrėjo, mauzoliejų. Prancūzas apibūdino šią vietą kaip „imperatoriaus tėvo laidojimo vieta“, nors yra žinoma, kad Ieyasu buvo šogunas, o ne imperatorius ar imperatoriaus tėvas. Vis dėlto tokie stebėtojai iš šalies kaip Caron neretai apibūdindavo šoguną kaip Japonijos imperatorių. Pasak profesoriaus David Spafford, Caron amžininkai žinojo, kad egzistuoja *tennō*, o jų pasakojimai rodo, kad *tennō* institucija, kaip jie ją suprato, buvo susijusi su tik iškilminga tarnyba ir su titulų suteikimu. Baskų kilmės portugalų misionierius ir jėzuitas, kuris atvyko į Japoniją 1549 metais, Pranciškus

²⁴ „Karalius saulė“, šiuo epitetu save vadino Liudvikas XIV, parodydamas, koks jis yra svarbus ir galingas asmuo.

²⁵ Hugenotai buvo kalvinizmo atšaka XVI-XVIII amžiaus Prancūzijoje.

Ksaveras(Francisco de Xavier; 1506–1552), sakė, kad imperatorius Japonijoje yra kaip popiežius Europoje. (Spafford 2014, 11)

Jėzuitai neminėjo aristokratijos (o taip pat imperatoriaus), užtat jie karių klasę įvardijo palygindami su aristokratija, valdžiusia ankstyvąją moderniąją Europą. Pranciškus Ksaveras, taip pat jėzuitų misionierius Gaspar Vilela (1526—1572) ir italų kilmės jėzuitas Aleksandras Valignano(1539–1606) – visi Romos katalikai – apibūdina Japonijos imperatorių kaip popiežių, o šogunus ir karių klasę – kaip karalius ir bajorus, taip atskleisdami Europos realijomis paremtą Japonijos galios santykių supratimą. Imperatorius galėjo būti visų politinių teisėtumų šaltinis, tačiau valdė šogunas kartu su *bushi* elitu. Senoji aristokratija *kuge* įkūrė imperatorišką valstybę VII amžiaus pabaigoje ir po to šimtmečius dominavo šalyje. Tačiau tuo metu, kai europiečiai atvyko į Japoniją ir rašė apie tai, ką matė, aristokratijos nariai buvo išlaikę tik nominalų pranašumą prieš karius. Jei atrodė, kad *kuge* buvo Japonijos socialinės hierarchijos viršūnė, visiems matoma tikrovė buvo ta, kad turtų, karinės galios ir politinės įtakos prasme svarbiausias buvo *bushi* sluoksnis. Tokugawa Ieyasu, kaip ir Minamoto no Yoritomo, norėdamas dar labiau atsieti karių klasę nuo imperinių titulų ir pareigų sistemos suteikiamo prestižo, nustatė lygiagrečią garbės suteikimo kariams sistemą, izoliuodamas dar labiau, nei Minamoto no Yoritomo, rūmus nuo politikos. (Spafford 2014, 12)

3.2.Palyginimas iš kultūrinės(architektūrinės) perspektyvos

Lyginant su Versaliu, imperatoriškieji Heiano rūmai buvo paprasti. Visų pirma vertybės, kurios vyravo Heiano laikotarpiu ir XVII a. Prancūzijos aristokratų sluoksniuose, buvo labai skirtingos. (Morris 1979; 13)

Versalio rūmų prabanga atrodė įspūdinga ir šokiruojanti net Habsburgų(*von Habsburg*) dinastijos princesei Marijai Antuanetei(Maria Antonia Josepha Johanna; 1755–1793). Pats interjeras ir visos puošmenos jos laikais buvo nepasikeitusios nuo Liudviko XIV laikų, bet vis tiek neprarado savo įspūdingumo. Pagrindinė Versalio rūmų paskirtis buvo demonstruoti absoliutinės monarchijos valdžią, kad Liudvikos XIV galėtų rodyti savo galią, neturinčią ribų. Versalis buvo lyg politinis teatras, kuriame kiekvienas atliko savo rolę, neturėdamas jokio privatumo.²⁶

²⁶ Neo, 2018: Тайный Версаль Марии-Антуанетты (The Secret Versailles of Marie-Antoinette), [prieiga] <https://www.dokonlin.site/video/tainyi-versal-marii-antuanetty-the-secre.html> Žiūrėta: 2021.05.17

Pati Marija Antuanetė irgi mėgo pabangą, puošnią aprangą ir deimantus, per pirmuosius savo buvimo karaliene metus išleisdama net 300 tūkstančių frankų²⁷ visokioms brangenybėms. Pavyzdžiui, kartą Marija Antuanetė pamatė Paryžiuje gyvenančio juvelyro pagamintus auskarus ir jai jie labai patiko, todėl paslaugus vyras Liudvikas XVI (Louis-Auguste; 1754–1793), padovanojo juos žmonai, manydamas, kad tai esanti jo pareiga, nors jie kainavo lygiai 348 tūkstančius livrų²⁸ (1773 metais). Tais metais už tokią sumą tūkstančiai darbininkų šeimų galėjo išgyventi ištisus metus. (Fuchs 2019; 32) O juk kuo daugiau monarchai leido pinigų prabangai, pradedant Liudviku XIV ir baigiant Marija Antuanete, tuo labiau ne aristokratų klasės – miestiečių ir valstiečių, gyveno skurde, kuris vis didėjo.

Įdomu tai, kad XVIII amžiaus Prancūzijos aukštuomenės madų prabangai stengėsi prilygti kitų sluoksnių atstovės. Pavyzdžiui, šokių ir muzikos mokytojų, siuvėjų, batsiuvių ir kitų amatininkų žmonos ir dukros savo aprangą nedaug ar visiškai nesiskyrė nuo kilmingų moterų, imituodamos ne tik puošnumą, bet ir visas madingas “kvailystes”. (Fuchs 2019; 32) Tai paminima tam, kad būtų matyti, jog Prancūzijos aristokratija XVIII stengėsi gyventi prabangiai, net jei skolinosi didelę sumą pinigų, jiems rūpėjo tai, kaip jie atrodo ir apsirengę, nes tai jų manymu atspindėjo jų galią ar vidaus grožį.

Nors Heiano laikotarpio aristokratų drabužiai buvo prašmatnūs ir labai brangūs, Japonijos rūmams būdingas paprastumas, lengvumas ir minimalizmas. Interjerui būdingi neutralūs šviesos tonai, ramiai išsklaidyta šviesa, kuri vizualiai padidina vidinę erdvę, švelnios erdvės pojūčiai. Patys imperatoriaus rūmai buvo statyti iš medžio, o jų interjeras veikia kaip neutralus kiekvieno taikomojo objekto fonas. Aukštuomenės dvarai taip pat išsiskyrė paprastumu. Prabangos ir patogumo idėja daugiausia buvo siejama su apdailos kokybe, įvairių medienos rūšių pasirinkimu ir keletu, bet išskirtinių apdailos detalių. (Badlujeva 2005, 1) Japonijos aukštuomenės dvarų ir karių namų interjere buvo išreikšta jų savininkų pasaulėžiūra, socialinė padėtis ir estetiniai pageidavimai. Japonijos gyvenamųjų namų architektūra visiškai atspindėjo savo laikų pasaulėžiūrą ir idėjų sistemą. (Badlujeva 2005, 1)

Kamakuros laikotarpiu karių namai išlaikė ankstesnį Heiano aristokratijos architektūrinį stilių, kuriam būdingos plačios verandos, vaizdas į sodyboje esantį ežerėlį, tačiau samurajų būstai buvo paprastesni ir pastatyti mažesnėmis sąnaudomis. Tuo pačiu

²⁷ Senoji Prancūzijos valiuta, kuri buvo iki euro valiutos įvedimo.

²⁸ Prancūzijos piniginė valiuta iki 1795 metų.

pasikeitė net išvaizda – vyrai pradėjo rengtis asketiškiau. Kariai kasdieniame gyvenime rengėsi paprastų darbininkų drabužiais, nes jie nevaržė judesių kaip dvariškių apranga. (Švambarytė 2016; 237)

Tad galima teigti, jog jei Japonijoje buvo norima parodyti savo galią architektūros būdu, tai buvo rodoma kokybes prasme ir paprastumu, kur viskas harmoningai derėjo tarpusavyje. Prancūzijos XVIII amžiuje gi buvo atvirkščiai – rodoma prabangos būdu.

Išvados

Neskaitant trumpo Kenmu laikotarpio Kamakuros ir Muromachi laikotarpių sandūroje, kai imperatorius Godaigo pabandė atkurti monarcho vienvaldystės idėją, Japonijos rūmų politinė galia po pirmojo šiogunato įsteigimo tapo nominali. Faktinę valdžią perėmus kariams pagrindinė socialinė rūmų funkcija liko religinio garbinimo praktika. (Grigorjeva 1990, 1) *Bushi* sluoksnis savo ruožtu Kamakuros laikotarpiu įgavo daug daugiau privilegijų, nei prieš tai. Jos buvo išlaikytos ir po to, kai Ashikaga Takauji įkūrė antrąjį šiogunatą Kioto Muromachi kvartale, todėl Kenmu laikotarpis, imtinai iki Meiji restauracijos 1868 metais, buvo paskutinis atvejis, kai Japonijos imperatorius viduramžiais buvo įgijęs šiokios tokios galios. Nors *kuge* (didikų) ir imperatoriaus prestižas išliko koks ir buvo, bet politinės įtakos Heiano *kuge* (pirmiausia Fujiwara giminė) nebeturėjo, o imperatiškoji šeima tapo išvis nominalia žaidėja politinėje arenoje.

Pokyčių socialinėje sferoje indikatoriumi galima laikyti moterų padėtį didikų ir karių šeimose. Tuo metu, kai klestėjo Heiano laikotarpio kultūra, aristokratės turėjo pakankamai palankias sąlygas tobulinti talentus. Visuomenė buvo miestietiška, pakankamai rami, labai linkusi į estetinius, literatūrinius užsiėmimus. Sąlygos moterims buvo kur kas perspektyvesnės nei, pavyzdžiui, karinėje feodalinėje visuomenėje, kur neišvengiamai aukštinama vyriška jėga ir moterų paklusnumas taisyklėms. (McCullough 1999, 142) Labai patriarchalinėje karių visuomenėje moterys buvo išstumtos į kultūrinį užribį, o uždaroje namų erdvėje šeimyninių santykių pagrindu tapo ne vyro ir moters kaip intymių santykių ir poetinio susirašinėjimo partnerės, o moters ir vaiko ryšys. (Wakita 2006, 69) Taigi, galima teigti, jog Heiano laikų aukštuomenės dama turėjo gana aukštą ir tvirtą padėtį savo visuomenėje, priešingai nei feodalinės Japonijos moterys. Tačiau svarbu pabrėžti, kad net ir tuo metu jos padėtis išliko prastesnė nei vyrų aristokratų, nes moterys neužėmė svarbiausių

politinių pozicijų: Heiano laikotarpiu nebuvo nei valdančių Japonijos imperatorių, nei moterų ministrų, nei aukštuomenės klanams vadovaujančių moterų.

Kasdienis gyvenimas kultūrine prasme Heiano laikotarpio rūmuose tikrai klestėjo: ne veltui Heiano laikotarpis laikomas auksiniu literatūros amžiumi, nes jame buvo parašyta daug literatūrinių šedevrų, kurie išliko iki šių laikų, – daugelio kūrinių autorės buvo moterys, įskaitant ir pirmuoju pasaulio romanu laikomos *Sakmės apie princą Gendži* (Genji *monogatari* 源氏物語) autorę, imperatoriaus rūmų damą Murasaki Shikibu. Tuo laikotarpiu moterys turėjo daug laisvės rašyti, kurti, iš jų nebuvo reikalaujama tik gimdyti ir prižiūrėti vaikus. Todėl palyginus su Kamakura laikotarpiu, galima teigti, jog ištis moterų padėtis pasikeitė: iš jos buvo tikimasi visai ką kito, pavyzdžiui, gimdyti ir prižiūrėti vaikus, prižiūrėti ir rūpintis savo vyru bei namais, o karo laikais net saugoti ir ginti namus. Tikėtina, kad moterys rašė Kamakuros laikotarpiu bent poeziją, bet akivaizdu, kad vėlyvaisiais viduramžiais moterų kūrėjų tikrai sumažėjo.

Taip pat pažvelgus į skirtingus šaltinius, galima paneigti hipotezę, jog po Kamakuros šogunato įsteigimo *kuge* kultūra patyrė kultūrinį nuosmukį. Tiesiog atsirado naujas elitas – *bushi*, kurie turėjo savo principus ir disciplinas. Tačiau galima patvirtinti, kad *bushi* iškilimas ir įsitvirtinimas politikoje padarė įtakos kultūriniam aukštuomenės gyvenimui: tapo populiarios naujos poezijos formos, pavyzdžiui, *renga*, kuri skyrėsi nuo Heiano laikotarpiu kuriamos *waka*, nors *waka* ir toliau buvo kuriama *kuge* Kamakuros laikotarpiu. Visa tai yra savaime suprantama, nes *bushi* skoniai skyrėsi nuo dvaro aristokratų. Ir kaip jau minėjau, *kuge* kartu su imperatoriumi turėjo mažai politikės įtakos, jų socialinė pozicija nebebuvo tokia pat, kaip Heiano laikotarpiu.

Dar svarbu paminėti, jog nors dauguma imperatorių žmonų buvo iš Fujiwara giminės, karių aukštuomenei priklausančios Taira giminės patriarchas Taira no Kiyomori (平清盛, 1118–1181) sugebėjo ištekinti savo dukterį už imperatoriaus Takakura (高倉天皇 *Takakura-tennō*; 1161–1181), kurio motina irgi buvo iš Taira giminės, ir pasodinti savo anūką į sostą. Šis pavyzdys liudija, kad Heiano laikotarpiu riba tarp aukščiausio sluoksnio *bushi* (karių) ir didikų (*kuge*) buvo labai slidi ir neaiški, nes pradėję kilti *bushi* galėdavo užimti aukščiausias pareigas rūmuose ir sugebėjo įsilieti į dvaro aukštuomenės gretas ir tapti nauju elitu.

Kamakuros laikotarpiu susiformavus naujai politinei šogunato sistemai, pakito ir aukštuomenės vaidmenys. Kaip pastebėjo Muromachi laikotarpiu į Japoniją atvykę

jėzuitai bei europiečiai keliautojai, šio gūno galias galima bŭtŭ lyginti su Europos karaliais, o imperatoriaus galias su popiežiaus ŭtaka. Europos valstybėse, kuriose nebuvo įsigalėjęs politinis monarcho absoliutizmas, popiežius tikrai galėjo daryti ŭtakos, taėiau tose šalyse, kur buvo įsigalėjęs absoliutizmas, priimant politinius sprendimus, galėjo bŭti nepaisoma popiežiaus nuomonė. Neatsitiktinai ir karalius Liudvikas XIV yra pasakėjęs, kad „aš esu valstybė“ ir pavadinėjęs save „karaliumi saule“. Todėl lyginant Europą su Japonija iš valdovų perspektyvos, galima daryti išvadą, kad politinės galios prasme Japonijos imperatorius yra katalikų popiežiaus analogija.

Bibliografijos sąrašas

- Бадлуева Badlujeva, V.M. 2005 “Жилая архитектура Японии (на примере императорских дворцов)”, kursinis darbas, Кафедра истории и теории мировой культуры
- Беляева Beliajeva 2013 “Полития как наилучшая форма правления, по Аристотелю”, Perm University Herald Juridical Sciences
- Collcutt, Martin 1996 “The "Emergence of the Samurai" and The Military History of Early Japan”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 56, No. 1, 151-164, Cambridge: Harvard-Yenching Institute
- Friday, Karl 1988 “Teeth and Claws. Provincial Warriors and the Heian Court”, *Monumenta Nipponica*, Vol. 43, No. 2, psl. 153-185, Tokyo: Sophia University
- Фукс Fuchs, Eduard 1995 *История нравов. Галантный век*, РИПОЛ Классик: Москва
- Gastineau, Zoe Nicole 2015 “How Women in Heian Japan Reflect and Alter Ancient China's Ideal Woman: The Warriors of Virtue”, University of Arkansas: Fayetteville
- Goble, Andrew 1996 *Kenmu: Go-Daigo's Revolution*, Harvard East Asian Monographs, vol. 169, Harvard University Asia Center: Massachusetts
- Gerber, Matthew 2007 “The Importance of Poetry in Japanese Heian-era Romantic Relationships”, baigiamasis darbas su tyrimu, Ohio: Honors Ohio State University
- Градковская Gradkovskaya 2017 „Придворная культура Японии эпохи Хэйан (794-1185) по литературе жанра моногатари), Курский государственный университет
- Григорьева Grigorjeva 1990 „Кульť императора в Японии: мифы, история, доктрины, политика“ Главная редакция восточной литературы издательства "Наука"

- Hall, John 2008 *Medieval Japan*, the Cambridge history of Japan, vol 3., Cambridge University Press
- Hall, John 2001 *Medieval Japan: Essays in Institutional History*, Stanford University Press
- Hirano, Yukiko 2017 “The Relationship between Nature and Human Feelings in Heian waka”, iš *Rethinking Nature in Contemporary Japan: From Tradition to Modernity*, 65-70, Tokyo: Ochanomizu University
- Mass, Jeffrey 1982 *Court and Bakufu in Japan: Essays in Kamakura History*, Stanford, California: Stanford University Press
- Mass, Jeffrey 1977 “The Origins of Kamakura Justice”, *The Journal of Japanese Studies*, Vol. 3, No. 2, 299-322, The Society for Japanese Studies: Washington
- Mccullough, William 1999 *Heian Japan*, the Cambridge history of Japan, vol 2., Cambridge University Press
- Morley, Brendan Arkell 2016 “Poetry and Diplomacy in Early Heian Japan: The Embassy of Wang Hyoryōm from Parhae to the Kōnin Court”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 136, No. 2, 343-369; American Oriental Society: Massachusetts
- Morris, Ivan 1979 *The world of the shining prince: court life in ancient Japan*, Harmondsworth; New York
- Молчан Molchan, Mihail 2014 “Эпоха Хэйан – среда становления японской летописной традиции”, Минск: БДУ
- Miner, Earl 1985 *The Princeton Companion to Classical Japanese Literature*, sk. 9, 443-473, West Sussex: Princeton University Press
- Reischauer, Robert 1937 “The Japanese Shōen (莊園), or Manor: Some Useful Terminology”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 57, No. 1, 78-83, Massachusetts: American Oriental Society
- Sansom, George 1978 *Japan A Short Cultural History*, Stanford University Press: California
- Sansom, George 1959. *A history of Japan. Vol. 1: To 1334*, London: The Cresset press
- Суханова Suhanova N.N. 2013 “Социальный статус женщины в Японии: вехи истории”, Серия «История», No 2 (5)., 106-112
- Shapinsky, Peter D. 2014 *Lords of the Sea: Pirates, Violence, and Commerce in Late Medieval Japan*, The University of Michigan Press, 45

Smith, A.G.R. 1998. Goble, Andrew *Kenmu: Go-Daigo's Revolution* [recenzija], *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1998, Third Series, Vol. 8, No. 2 (Jul., 1998), psl. 315-316, Cambridge University Press: Cambridge

Sato, Hiroaki 1995 *Legends of the Samurai*, Woodstock, N.Y.: Overlook Press

Spafford, David 2014 "Emperor and Shogun, Pope and King: The Development of Japan's Warrior Aristocracy", *Bulletin of the Detroit Institute of Arts*, Vol. 88, No. 1/4, *Japanese Art at the Time of the Samurai*, 10-19: The University of Chicago Press: Chicago

Švambarytė, Dalia 2016 *Japonijos istorija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla

Tonomura, Hitomi 1990 "Women and Inheritance in Japan's Early Warrior Society", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 32, No. 3, 592-623, Cambridge University Press

Pilipčuk, Karolina

Japan's nobility: prosperity and decline: bachelor's thesis / Karolina Pilipčuk, Japanology student, academic advisor doc. D. Švambarytė; Vilnius university. Institute of Asian and transcultural studies. – Vilnius, 2021. – 36 pages

Aristocracy, court nobility, warrior class, Japan, VIII-XII century, XII-XIV century, culture, changes.

The object of the bachelor's thesis is the nobility of the Japan's Heian period nobility, their daily life and socio-political situation in the same period and the subsequent Kamakura period, as compared to the warrior class. The aim of the work: to find out and show how the nobility and life in the manors flourished during the Heian period, to reveal why the decline took place and how they lived further. Tasks: To investigate the cultural rise of the nobility and their daily life, to reveal their hobbies and cultural activities. To compare the lives of women and men in all aspects and to compare the life of the nobility with the life of the nobles in other regions, specifically in Europe. To approve or deny how \ or political changes have changed the way of life of the nobility.

Using discourse analysis and historical descriptive method, it was concluded that the nobility flourished culturally during the Heian period, and the political establishment of the warrior class in Kamakura influenced culture and politics,

emerging new cultural trends emerged and new important political positions were created. The analysis also showed that the social situation of women has indeed changed with the start of a new historical period with a dominant military class in it. It is important to note, however, that the line between top-level soldiers and aristocrats was at times blurred.

Bachelor's thesis can be useful for those who want to explore the nobility and their relationship with the military, as well as those who plan to compare Europe with Japan.